

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat de Geografia i Història
Grau d'Història Curs 2023-24

Treball de fi de grau

Els Fets de Maig de 1937 a Barcelona:

Estat de la qüestió i balanç historiogràfic

Pau Bujons Garrido

Tutor: Javier Tébar Hurtado

NIUB: 20408102

Bloc: Història Contemporània i Món Actual

Imatge de la portada: Barricades a la Plaça de la República (Actualment Plaça de Sant Jaume) durant els Fets de Maig. Imatge extreta de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC).
Autoria: Brangulí (Fotògrafs).

<https://anc.gencat.cat/ca/aprendre/dossiers-didactics/els-fets-de-maig-de-1937-a-barcelona/index.html>

*A la meva mare,
pel seu suport incondicional.*

Resum:

Aquest treball té el propòsit de fer un estat de la qüestió sobre els Fets de Maig de 1937 que van tenir lloc a Catalunya, però principalment a la ciutat de Barcelona. D'aquests Fets n'explicarem els antecedents que van originar-los, com es van desenvolupar i les diferents conseqüències que van allargar-se fins més d'un any després, amb els processos del POUM. Relatarem els Fets a través de diferents historiadors que han estudiat sobre el tema, tot passant pel debat historiogràfic que segueix existint avui en dia entre els diferents corrents. El relat ens aproximarà a un dels grans fets que es produeixen dins la rereguarda durant la Guerra Civil Espanyola i com aquests esdeveniments modifiquen en molts àmbits la política republicana en un dels períodes més importants de la història contemporània espanyola.

Paraules clau: Fets de Maig; Revolució; Guerra Civil; Barcelona; Comunisme; Anarquisme.

Abstract:

This work aims to provide an overview of the Facts of May 1937 these events took place in Catalonia, but primarily in the city of Barcelona. We will explain the background that led to these events, how they developed, and the various consequences that extended more than a year later, with the POUM trials. We will recount the events through different historians who have studied the topic, addressing the historiographical debate that still exists today among the different currents. The account will bring us closer to one of the major events that occurred in rearguard during the Spanish Civil War and how these events significantly altered Republican politics during one of the most important periods in contemporary Spanish history.

Key words: Facts of May; Revolution; Civil War; Barcelona; Communism; Anarchism

ÍNDIX:

SIGLES.....	1
1. INTRODUCCIÓ.....	2
2. OBJECTIUS I DELIMITACIÓ CRONOLÒGICA.....	3
3. DE LES FONTS EMPRADES.....	4
4. DE JULIOL A MAIG.....	5
4.1 La derrota militar: Les primeres passes de control popular.....	5
4.2 Del Comitè Central de Milícies Antifeixistes fins al pacte de la Monumental.....	6
4.3 Els primers conflictes a la rereguarda.....	11
4.4 La primera crisi unitària i l'exclusió del POUM.....	14
4.5 Any nou, problemes nous.....	16
4.6 L'avantsala de maig.....	17
5. <i>MAIG DE 1937</i>	19
6. DESPRÉS DE MAIG.....	22
6.1 Les víctimes mortals.....	22
6.2 El final dels fets a través dels autors.....	23
6.3 REVOLUCIONARIS I CONTRAREVOLUCIONARIS?.....	24
7. LES CONSEQÜÈNCIES DELS FETS: EL DEBAT CONTINUA?.....	27
7.1 Conseqüències polítiques.....	27
7.1.1 La caiguda de Largo Caballero i el debat historiogràfic.....	29
7.2 La repressió sobre el POUM i la CNT: causes polític-ideològiques i conseqüències socials.....	30
7.2.1 L'assassinat d'Andreu Nin, breus notes sobre un assumpte obert.....	31
7.2.2 La CNT: al capdavant de la repressió?.....	32
7.3 La policia i la justícia després de maig: Al costat de la guerra?.....	34
7.3.1 El SIM, quin paper hi jugaven els russos?.....	34
7.3.2 El POUM i la justícia després dels Fets de Maig, justícia de guerra?.....	35
8. CONCLUSIONS.....	36
8.1 Epíleg: Investigacions futures.....	39
9. BIBLIOGRAFIA.....	40
10. ANNEXOS.....	42
10.1 Annex 1.....	42
10.2 Annex 2.....	43
10.3 Annex 3.....	44

SIGLES

BOC: Bloc Obrer Camperol

CCMA: Comitè Central de Milícies Antifeixistes (de Catalunya)

CNT: Confederació Nacional del Treball

CR: Comitè Regional

EC: Estat Català

ERC: Esquerra Republicana de Catalunya

FAI: Federació Anarquista Ibèrica

GESTAPO: *Gehime Staatspolizei* (Polícia Secreta de l'Estat Alemany)

GRU: *Glávnoie Razvédivatelnoie Upravlénie* (Departament Central d'intel·ligència)

JSI: Junta de Seguretat Interior

NKVD: *Narodny Komissariat Vnutrennij Del* (Comissariat del Poble per Assumptes Interiors)

OVRA: *Opera Volontaria di Repressione Antifascista* (Organització per la Vigilància i Repressió Antifeixista)

PCE: Partit Comunista d'Espanya

POUM: Partit Obrer Unificat Marxista

POLPOL: *Polizia di stato*

PSOE: Partit Socialista Obrer Espanyol

PSUC: Partit Socialista Unificat de Catalunya

SIM: Servei d'Informació Militar

TEAT: Tribunal d'Espionatge i Alta Traició

TEG: Tribunal Especial de Guàrdia

UGT: Unió General de Treballadors

UR: Unió de Rabassaires

URSS: Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques

USC: Unió Socialista de Catalunya

1. INTRODUCCIÓ

En el moment de l'elecció del meu treball tenia clar que aquest havia d'estar enfocat en un dels períodes més importants de la història recent del nostre país, un període molt controvertit i debatut que és la Guerra Civil Espanyola (1936-1939). Un conflicte que aconsegueix dividir el país en dos i deixar un rastre de patiment, dolor i mort en una societat que a continuació es va veure immersa en una dictadura que s'allargaria gairebé 40 anys.

Un cop definida l'època en la qual volia emmarcar el treball, sabia que era necessari establir amb claredat un marc cronològic i un tema concret en la infinitat de temes possibles a escollir dins la guerra civil, és per això que el primer que vaig tenir clar va ser decantar-me per algun episodi que hagués tingut lloc al llarg del territori català.

Com que actualment resideixo a Barcelona vaig decidir escollir una temàtica relacionada amb la mateixa ciutat que, durant la guerra civil, com ja es veurà al llarg del nostre treball, tindrà una gran importància a mesura que avança el conflicte, fins i tot, s'acaba convertint a mitjans del 1938 en la residència del govern republicà vingut de València.

Del conflicte ens han arribat molts relats i històries que han anat passant de generació en generació i que han quedat reflectits en infinitat de pel·lícules, documentals o llibres que ens situen en aquells moments d'extrema cruesa que van viure molts dels nostres avantpassats, així i tot, la societat ha passat per alt un dels grans esdeveniments que marcarà un abans i un després en el futur de la guerra, convertint la ciutat de Barcelona (tot i estar en una situació de rereguarda) en l'escenari més important de la guerra que ja feia 10 mesos que s'havia iniciat.

Precisament per la poca rellevància que han adquirit dins el context de Guerra Civil he decidit decantar-me per fer el meu treball sobre els Fets de Maig. L'estudi d'aquests ens ha de permetre entendre les diverses dinàmiques existents en el si del bàndol republicà a Catalunya i com evoluciona aquesta correlació de forces i les diferents tensions que abocaran com a resultat final a maig de 1937.

L'elecció del tema també ens ha de permetre veure a través de la historiografia com s'han explicat i documentat els fets i si, amb la lectura d'aquestes fonts disponibles, hem pogut observar divergències entre els relats dels diferents historiadors que han tractat el tema.

2. OBJECTIUS I DELIMITACIÓ CRONOLÒGICA

L'objectiu d'aquest treball serà buscar les diferents visions existents respecte als Fets de Maig de 1937 a Barcelona així com fer un repàs a les causes, el desenvolupament i les posteriors conseqüències d'aquest episodi i, alhora, intentar veure quines són les diferències entre els relats de cada historiador tractat.

Aquests objectius els dividirem en tres grans grups; per al primer buscarem la realització d'un estat de la qüestió bibliogràfic al voltant dels esdeveniments de maig i les diferències o semblances existents entre els acadèmics; en referència al segon, buscarem entendre i delimitar un relat seguint el fil a través d'una cronologia que establim a continuació; per últim, a les conclusions farem un recull de tot el que hem documentat al llarg del treball i provarem de buscar una nova línia d'investigació historiogràfica que estigui pendent o es pugui explorar dins la temàtica.

Tal com s'ha dit, hem d'establir una delimitació cronològica d'acord amb les fonts disponibles que hem treballat i, d'aquesta manera, poder fer el nostre estat de la qüestió bibliogràfic per tal d'entendre el context que acabarà produint els Fets de Maig. Per poder fer un relat més complet, hem definit una cronologia que compren des del cop d'estat del 18 de juliol de 1936 fins als Fets de Maig del 1937 i un epíleg referent a les conseqüències d'aquests fets que comprendran fins als processos del POUM (Partit Obrer Unificat Marxista) l'octubre de 1938.

L'elecció d'iniciar el nostre relat amb el cop d'estat de 1936 no és qüestió d'atzar, en moltes de les publicacions que hem analitzat, els historiadors es remetien als fets ocorreguts el juliol de 1936, simbolitzant així la primera pedra del que acabaria sent 10 mesos després l'esclat de la violència a la capital catalana.

Per exemple, l'historiador José Luis Martín Ramos en el seu article "*A vueltas con los Hechos de Mayo*" (2008) diu que els Fets de Maig es produeixen a causa de les tensions socials i polítiques sorgides ençà del fracàs del cop d'estat i l'establiment d'un escenari indecís (Martín Ramos, 2008, 320).

Respecte al tancament cronològic, s'ha elegit el procés judicial del POUM com a últim reducte de repressió que es produeix dins l'estat republicà i que ens torna a posar de manifest els enfrontaments de maig a la capital catalana, emplaçant-nos a l'últim debat entre historiadors sobre aquests conflictes. El judici tindrà lloc l'octubre de 1938 pocs mesos abans de la caiguda de la ciutat en mans dels franquistes.

3. DE LES FONTS EMPRADES:

Per a la confecció del meu estat de la qüestió sobre els Fets de Maig, he decidit seleccionar quatre autors de base:

La majoria de fonts que hem seleccionat tenen en comú l'any 2007 com a data de publicació, aquest fenomen es produeix per la commemoració dels 70 anys dels fets, els historiadors decideixen publicar els seus estudis a tall de recordatori.

En primer lloc, he decidit seleccionar Ferran Aisa i la seva obra: “Contrarevolució: Els Fets de Maig de 1937” (2007). Aisa és un historiador Barcelonès nascut el 1948 que ha dedicat la seva vida a estudiar el moviment de caràcter llibertari, ha publicat diversos articles a la premsa i actualment ho fa des del diari “El Punt Avui”. El seu relat ens permet conèixer una perspectiva més pumista de relatar els fets a la capital catalana.

El segon historiador és José Luis Martín Ramos, nascut també a la ciutat de Barcelona l'any 1948, és catedràtic d'història contemporània per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Especialista en el moviment obrer, ha centrat els seus esforços en el moviment socialista i comunista durant el segle XX a la Península. D'aquest autor hem decidit seleccionar dues obres principals que seran l'estructura troncal de la nostra obra. La primera es titula “*Guerra y revolución en Cataluña (1936-1939)*”, és una obra de caràcter més general que explica el dia a dia català durant la guerra. La segona obra es titula “*La rereguarda en guerra: Catalunya 1936-1937*”. En aquesta, l'autor es dedica a explicar a través de les fonts i, segons la seva visió, tot el que succeeix a Catalunya des del cop d'estat de juliol fins al maig de 1937.

El següent és Pelai Pagès, nascut a Sant Pere Pescador el 1949, és doctor en història contemporània per la Universitat de Barcelona, s'ha especialitzat en la història Espanyola del segle XX i principalment en el moviment obrer. La seva obra titulada: “*La Guerra Civil Espanyola a Catalunya (1936-1939)*” ens ofereix un relat menys polititzat que el d'Aisa, però, així i tot, se situa pròxim a les tessitures més proclius a defensar el POUM.

L'última gran obra de base és de l'historiador madrileny Ángel Viñas, nascut l'any 1941, és doctor en ciències econòmiques per la Universitat Complutense de Madrid, i ha estat catedràtic d'Història en diferents universitats com la de València o la UNED. Els seus estudis sobre l'or de Moscou són excelsos i molt ben valorats. La seva obra “*El escudo de la República: El oro de España, la apuesta soviética y los hechos de mayo de 1937*” ens aporta

una nova visió centrada en la faceta de la política interior i una mirada als fets des d'una perspectiva "estatista" que difereix en gran part amb les tesis de Pelai Pagès o de Ferran Aisa.

A través de la lectura d'aquestes fonts i les d'alguns autors que jugaran un paper més secundari com Guillamón, Gallego o Godicheau entre d'altres, hem pogut plantejar algunes qüestions: Doble poder o dualitat de poders? Com s'arriba als Fets de Maig? Quin paper hi juguen els soviètics? Què passa amb Largo Caballero? I amb el POUM? Qui focalitza la repressió? Aquestes són algunes de les qüestions historiogràfiques que abordarem al llarg del debat.

4. DE JULIOL A MAIG

4.1 La derrota militar: les primeres passes de control obrer

El dia 17 de juliol les forces del Marroc s'aixecaven contra el govern de la república, el dia 18 la insurrecció passava al territori peninsular on acabaria triomfant a algunes zones com per exemple Aragó, Castella i Lleó i Galícia. A les grans ciutats peninsulars com Barcelona o Madrid l'aixecament no triomfa tal com diu l'historiador Martín Ramos: "Per una combinació de factors que s'interrelacionen per aconseguir aixafar els rebels" (Martín Ramos, 2012, 19). Entre aquests hi podríem situar; les institucions de la Generalitat que envien les tropes d'ordre públic; la inclinació a favor de la república de la Guàrdia Civil; i, el suport d'una part de civils armats. Així i tot, Martín Ramos ens remarca que el famós "poble en armes" no apareix fins que la situació no va estar resolta tot i que no és correcte tampoc subestimar la seva actuació durant l'aixecament (Martín Ramos, 2012, 21).

La descripció de Ferran Aisa sobre la victòria de juliol està dotada d'un caràcter més popular, donant importància al poder de la gent: "La lluita als carrers de Barcelona va tenir caràcter èpic". "L'heroïcitat del poble i l'eufòria que transmetien va fer decantar la balança de la victòria a favor seu" (Aisa, 2007, 92).

Sobre el control del poder també es creen Junes Revolucionàries arreu del territori, per prendre el control polític. La crema d'esglésies, assassinats de feixistes o saqueig sobre les llars de burgesos s'estenen al llarg de la península per culpa d'aquest armament proletari ¹ (Guillamón, 2019, 26). Un armament proletari que, juntament amb la violència,

¹ L'armament proletari és fruit tal com diu Martín Ramos (2012, pp.22) de l'assalt a les casernes del Bruc o la de Sant Andreu, les armes a partir d'aleshores "van quedar sense control".

representaven aquest nou poder en mans dels obrers, on la violència i la mort “*eren la revolució*” (Guillamón, 2007, 52).²

Aquesta nova situació sorgida arran de la derrota dels militars per a Pelai Pagès provoca una “ensulsiada” de les institucions republicanes i, sobretot al llarg del territori català, on l’obrerisme tenia més importància, es produeix un canvi en l’hegemonia social en favor de la CNT-FAI que surt molt reforçada després del cop³ (Pagès, 2021, 88).

Tanmateix, el reforçament de la posició cenetista queda palès tan bon punt la insurrecció està controlada. Companys decideix citar al Palau de la Generalitat a les figures més importants de l’organització que havien lluitat i ara ocupaven els carrers amb les armes (Guillamón, 2019, 26). Allà Companys pronuncia el següent:

“Habéis ganado. Hoy sois los dueños de la ciudad y de Cataluña, porque sólo vosotros habéis vencido a los militares fascistas, y espero que no os sabrá mal que en este momento os recuerde que no os ha faltado la ayuda de los guardias de asalto y de los mossos d’esquadra” (Guillamón, 2007, 54-55).

Martín Ramos interpreta aquesta reunió com una estratègia del mateix president que només tenia com a possible arma “la política” davant aquests “treballadors en armes”. És per això que buscarà aquest pacte polític amb els obrers per mantenir en vida la Generalitat integrant a les organitzacions que, en aquell moment, representaven a la gran majoria de la població (Martín Ramos, 2012, 24).

Després de negociacions amb els Comitès Regionals (CR), finalment la CNT decideix acceptar la proposta de Companys i col·laborar amb la Generalitat. Per a Ferran Aisa aquesta decisió és fatal per les forces anarquistes perquè donen oportunitat als partits de la “contrarevolució” d’escanyar a la revolució (Aisa, 2007, 97).

4.2 Del Comitè Central de Milícies Antifeixistes fins al pacte de la Monumental

D’aquesta reunió hi ha un consens historiogràfic en establir la creació del Comitè Central de Milícies Antifeixistes (CCMA) per part de les forces antifeixistes. L’organització servirà d’enllaç entre la Generalitat i les forces obreres que, alhora, s’encarregaran d’organitzar l’ordre interior i les milícies que marxaven al front d’Aragó, és a dir, s’ocupaven de la Guerra i la Seguretat Interior (Guillamón, 2019, 29).

² Martín Ramos al seu llibre “La rereguarda en guerra: Catalunya (1936-37)” difereix d’Agustín Guillamón pel que fa a la relació entre la revolució i la sang. Per ell, l’historiador cau en un paroxisme respecte al fet que totes les tendències polítiques tenien el seu projecte revolucionari i la violència no s’hi identificava (2012, pp.29).

³ “Ensulsiada” és un sinònim d’esfondrament.

Els historiadors situen el debat historiogràfic en aquesta nova concepció del poder. D'aquesta situació en surten diferents interpretacions, la primera té com a seguidors els historiadors clàssics francesos com Pierre Broué i Emile Témime que dictaminen que, en aquesta conjuntura, el que es produirà serà una *dualitat de poders* entre la Generalitat i aquests comitès d'obriers (Martín Ramos, 2012, 27). En l'actualitat també trobem a Pelai Pagès que segueix la tesi de dualitat de poders, on “el Comitè actuava com un autèntic govern sobrepassant al de la Generalitat” (Pagès, 1997, 48).

Per contra, Martín Ramos no estableix més que una *dualitat funcional*. En aquest moment, la Generalitat necessita temps per ressituat-se i poder tornar a obtenir quotes de poder, els obrers, per contra, aconsegueixen els espais més propis de la seva naturalesa: el treball i la mobilització, tant de la guerra, com de l'ordre intern. Hi afegeix que “el poder no estava dividit, sinó compartit, a la cúspide, i molt fragmentat a la base” (Martín Ramos, 2012, 27-28). Seguint aquesta mateixa interpretació del sistema de poders, situarem a Guillamón, ell ho defineix com una “*atomización del poder*”⁴ (Guillamón, 2019, 26).

Ferran Gallego també exposa la inexistència del doble poder en el seu article “*Los orígenes de la crisis de mayo de 1937*”. Hi col·loca un afegitó on, aquest nou context, permetia la creació d'una nova aliança antifeixista a Catalunya amb unes modificacions prèvies (Gallego, 2007, 106).

El CCMA per Martín Ramos quedarà limitat des d'un inici perquè arreu del territori veiem com s'estableixen diferents comitès locals que varen actuar amb la màxima autonomia que van poder, obviant a qualsevol institució política, fins i tot, les del mateix partit. Veiem que aquesta situació es repeteix també al front on, la formació de les milícies, quedava organitzada segons la filiació política dels milicians i s'acabava generant un gran caos (Martín Ramos, 2018, 10).

És en aquest context, en què haurem de situar la creació del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) creat el 23 de juliol de 1936 fruit de l'entesa entre diferents forces socialistes, destacant-ne la Unió Socialista de Catalunya (USC) dirigida per Joan Comorera. No obstant això, també haurem de ressenyar que, un any abans, el 1935 s'havia creat el POUM resultat de la unió entre les forces marxistes del Bloc Obrer Camperol (BOC) de Maurín i les forces d'Esquerra Comunista de Nin⁵ (Pagès, 1997, 45).

⁴ “*Atomización*”: s'entén com el procés de dividir alguna cosa en diferents parts.

⁵ Si voleu saber-ne més, llegiu el capítol número 2 de “La rereguarda en guerra: Catalunya (1936-37)” Titulat: “L'altra conseqüència de juliol: La fundació del PSUC” (pp. 41-52) i el capítol número 1 de “Contrarevolució: Els Fets de Maig de 1937” de Ferran Aisa, concretament el subcapítol: “La unificació marxista: el POUM” (pp. 61-65)

Aquest anticlericalisme violent en el qual es troba sumida Catalunya l'únic que acaba produint és una erosió en les bases socials republicanes, Companys intentarà fer tornar l'ordre, però la Generalitat no tenia prou força en el moment. Malgrat el poc marge de maniobra, aconsegueix almenys que la gent torni a ocupar de nou els llocs de treball, això sí, la violència no cedirà (Martín Ramos, 2018, 35). Companys s'adona que necessita renovar el pacte polític i englobar les diferents organitzacions polítiques. El pacte es materialitza el dia 30 en un nou govern presidit per Casanovas i que, alhora, comptarà amb la participació del PSUC, tot just una setmana després de la seva creació (Martín Ramos, 2018, 36).

La posició del nou partit unificat era clara, defensaven les seves posicions en favor d'una revolució moderada en àmbits democràtics i, alhora, legitimant les institucions republicanes. El problema és que, en aquests moments, es trobava en una situació marginal respecte a suports, per consegüent, quedava encara molt allunyada de l'hegemonia indiscutible que tenia en aquell moment la CNT (Pagès, 1997, 50).

L'experiència dels unificats al govern no durarà ni una setmana, el dia 4 d'agost esclata una crisi de govern a causa de les pretensions de la Generalitat de frenar el poder dels Comitès i la influència anarquista. En veure perillar els seus interessos, els dirigents anarquistes demanen la dissolució del govern a Casanovas per crear-ne un de nou més continuista a l'anterior, el govern resultant deixa fora el PSUC. La por a un enfrontament amb els anarquistes era real i, d'aquesta manera, es fa palesa la debilitat institucional de la Generalitat (Martín Ramos, 2018, 39-41).

Per tal de poder fer front a aquesta violència escampada arreu, el CCMA decideix crear el dia 9 d'agost les *Patrulles de Control* com a noves forces d'ordre públic integrades per les diferents organitzacions polítiques⁶ (Martín Ramos, 2012, 116). El resultat d'aquest cos no va ser l'esperat i es va acabar convertint en un nou instrument de repressió partidista que portava a terme accions violentes totalment injustificades (Pagès, 1997, 67). Des de la perspectiva de Martín Ramos, aquesta nova "policia revolucionària" no fou la solució a la violència, sinó que, van ser directament els que la van mantenir (Martín Ramos, 2018, 63).

En aquest context, les successives derrotes militars a l'agost en ciutats com Mèrida o Badajoz i, el setembre la caiguda de Talavera de la Reina, provoquen un canvi al govern espanyol, Largo Caballero forma un nou govern unitari representat per comunistes, socialistes i republicans on els anarquistes s'autoexclouen (Martín Ramos, 2012, 147-148).

⁶ El repartiment de les forces anava d'acord amb el suport amb el qual comptaven en el moment, Martín Ramos (2012, pp. 115) desgrana les xifres de les Patrulles de Control. Dels 700 patrullers, 325 eren de la CNT-FAI (46%), 185 per ERC (26%), 145 corresponen a la UGT-PSUC (21%) i, en últim lloc, 45 pel POUM (6%).

La unitat administrativa al govern republicà fa iniciar un debat a Catalunya per la formulació d'un nou govern. El PSUC feia temps que clamava per una unitat de les forces antifeixistes que, finalment, s'aconseguiria a finals de mes.⁷ Un dels personatges que a partir d'aquí agafarà molta volada serà Tarradellas, ell assumirà la presidència d'aquest nou govern on s'inclourà el pacte més rellevant en l'àmbit polític fins al moment: La inclusió de la CNT en l'aparell d'estat. Martín Ramos ho defineix com un "pas imprescindible" (Martín Ramos, 2012, 159).

Per a la CNT aquesta inclusió representava una de tantes concessions que defineixen autors com Pelai Pagès i Ferran Aisa i que, al cap i a la fi, "acabarien sent l'inici de la derrota revolucionària" (Aisa, 2007, 121).

La formació d'aquest govern unitari de Catalunya generarà dues visions absolutament contraposades que pugnarán en un context d'adequació de les institucions, l'economia i l'ordre públic dins la conjuntura bèl·lica. Els components republicans, socialistes unificats i rabassaires aspiraven a tornar a una consolidació de poder amb el govern, per contra, cenetistes i faistes volien seguir mantenint els espais de poder que havien aconseguit fruit del juliol de 1936 (Gallego, 2007, 276-277).

Les primeres obres de govern no es feren esperar i, el dia 1 d'octubre, se signava el decret que dissolia el CCMA dos mesos després de la seva creació. Segons Martín Ramos, el Comitè Central de Milícies Antifeixistes "de central només en tenia el nom" (Martín Ramos, 2012, 157). Així doncs, havia esdevingut un centre de control de poder obsolet i les organitzacions com les Patrulles de Control o les milícies que havien de dirigir, actuaven per compte propi. Acaba amb una reflexió interessant: "Si el CCMA fa fracassar el primer govern Casanovas, en canvi, no va poder, i no va voler, fer res per la supervivència del segon" (Martín Ramos, 2012, 158).

El primer govern de Tarradellas encetarà la nova unitat política amb un objectiu clar, aprofitar els nous pactes polítics per tornar a "ordenar" la situació política catalana. Martín Ramos ho vertebrà a través de tres eixos; recuperar les institucions i els organismes de la Generalitat; fer un gir en matèria econòmica; i acabar amb la violència interior estructurant l'exèrcit amb la militarització de les milícies. El primer eix es va complir d'una manera més o menys ordenada amb petites bosses de resistència, per contra, els altres dos, van trobar com a resposta una resistència violenta entre els diferents sectors que, d'alguna forma, ja anunciaven un trencament entre les diferents faccions (Martín Ramos, 2012, 163).

⁷ Comorera pronuncia un discurs el 6 de setembre defensant un govern "que governi" unint forces tal com havia passat amb el govern de la República uns dies enrere. (Martín Ramos, 2012, 65).

El primer pas per recuperar les institucions catalanes es produeix el 9 d'octubre amb el decret que dissol els comitès locals i reinstaura els vells ajuntaments seguint el patró del govern de la Generalitat, per tant, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i la CNT en surten plenament beneficiats, establint noves quotes de poder (Martín Ramos, 2018, 75). La mesura fou ben acollida i només hi hauria petites resistències pel que fa al repartiment de conselleries (Martín Ramos, 2018, 76).

Segons Pelai Pagès, l'aplicació del decret d'ajuntament va portar a problemes "greus" com per exemple en el cas de Lleida. Allà els militants del POUM vertebraven lliurement la vida de la ciutat i no hi existia cap mena de comitè, és per això que Nin hagué de viatjar juntament amb Tarradellas per pacificar i ordenar la situació, el viatge a Lleida té lloc el dia 30 de setembre, per tant, és previ a la promulgació de l'acord (Pagès, 1997, 94).

Pocs dies més tard, Nin tornaria a ser protagonista, aquest cop a través del càrrec de conseller de Justícia des d'on impulsa, el dia 14 d'octubre, un nou decret per ordenar la justícia catalana creant els tribunals populars. Per Ferran Gallego, amb la creació d'aquests tribunals el que vol Nin és establir una revolució en termes de Justícia resultat de la revolució que ja estava en marxa. Aprofita, doncs, la seva quota de poder per dictaminar la necessitat d'aquesta hipotètica revolució enfront aquest intent de reconduir el timó estatal (Gallego, 2007, 280).

A finals de mes, concretament el dia 24, s'aprovarà el Decret de Col·lectivitzacions que avui en dia, encara genera un gran debat a la historiografia sobre la seva aplicació i els seus resultats. Sobre aquest tema, Pelai Pagès ens detalla que és un decret que s'impulsa per tal de "legalitzar" la revolució que havien impulsat les masses, de manera que, les aspiracions revolucionàries no anessin més enllà (Pagès, 1997, 95).

La reafirmació d'aquest acord, juntament amb el pacte del govern unitari es materialitza l'endemà, 25 d'octubre a la plaça de toros "La Monumental" de Barcelona. En aquest acte hi van assistir els representants de les diferents organitzacions obreres com ara el PSUC, l'UGT, la CNT i la FAI simbolitzant aquest esperit d'unió obrera en el govern qualificat "de la victòria". Els diferents historiadors defineixen que, en aquell moment, és quan s'assoleix més optimisme a la rereguarda (Martín Ramos, 2012 183).⁸

⁸ Mentrestant, per Ferran Gallego (2007, pp.292) el POUM exhibia la seva soledat al míting del Gran Price el 25 d'octubre, exemplificant ja la seva marginació.

4.3 Els primers conflictes a la rereguarda

Aquest nou pacte transversal no va trigar gaire a demostrar les seves carències i els seus grans problemes. Poc després del míting de la Monumental, es posen sobre la taula les dues dificultats que recauen sobre Catalunya: la qüestió de l'ordre públic i la militarització de les milícies. Aquestes alhora, seran l'inici del què acaba esclatant el maig de 1937 a la capital catalana.

Si ens centrem en la militarització de les milícies, aquest fet produïa un canvi radical en la manera com s'afrontava la guerra des de l'àmbit militar. S'acabava, doncs, la mobilització voluntària de les tropes i es passava a una mobilització de diferents lleves. Si els dos decrets anteriors havien més o menys funcionat amb les seves complexitats, aquest es va topar amb una resistència ferotge. Per Martín Ramos “la guerra semblava i es volia, encara més, tenir lluny” (Martín Ramos, 2012, 189).

Així doncs, la mobilització recau sobre les lleves de 1932-33-34 i 35. Més endavant, s'estableix mobilitzar només les del 34 i el 35 (Martín Ramos, 2012, 190). Els resultats van ser irrisoris, la resistència també es palpava al front, les seccions corresponents al POUM i a la CNT van resistir a aquesta militarització fins ben entrat l'any 1937 quan no tenen més remei que acceptar per la falta de subministrament a les tropes (Godicheau, 2006, 2).

Aquesta falta de subministrament provoca que el govern de la República hagi d'esmerçar-se a aconseguir el material per fer funcionar el front, és per això que tirarà endavant dues mesures complicades: el desarmament de la rereguarda i el subministrament bèl·lic a través del contraban.

El govern català impulsa, doncs, el decret de la devolució de les armes llargues pregonant que les armes “havien d'estar al front i no a la rereguarda” (Martín Ramos, 2018, 86). Indirectament també, aquesta devolució anava destinada a calmar la violència que, tot i haver-se rebaixat ençà de l'estiu, encara seguia existint (Martín Ramos, 2018, 85). Un cop més, la mesura va resultar en fracàs per la negativa cenetista de lliurar les armes (Martín Ramos, 2012, 191).

El pacte de no-intervenció que s'havia imposat a les democràcies Europees fa que la república hagi d'arribar a l'armament a través del contraban internacional, caient a les mans dels traficants d'armes on es veien incorreguts en estafes, un encariment dels preus

espectacular i un material d'una qualitat pèssima. Aquesta era la conjuntura d'abastiment armamentístic amb la que havia de lidiar el bàndol republicà (Martín Ramos, 2018, 87).⁹

L'altra qüestió preocupant i que evidencia el pes de les tensions dins el govern "unitari", és la qüestió de l'ordre públic. Sabem que el CCMA ha desaparegut juntament amb els comitès locals durant aquests primers dies del govern Tarradellas. Entremig d'aquests dos decrets es funda, el dia 5 d'octubre, la Junta de Seguretat Interior (JSI) presidida per Aiguader (ERC) i amb Aurelio Fernández (CNT) com a secretari general. Les primeres friccions les trobem en el si de les Patrulles de Control de Barcelona, la JSI vol imposar que aquestes deixin d'operar per lliure i quedin sota el seu control, això ho fan sota les al·legacions que aquests "incontrolats" arriben a fer actuacions fora de la capital catalana, l'exemple més clar és el de la Fatarella, el gener de 1937 (Martín Ramos, 2018, 90-94).

La situació no és gaire esperançadora, i el cert és que, com anirem veient, els diferents esdeveniments no fan més que enrarir-la o degradar-la fins que esclata tot durant el maig de 1937. La guerra, en primer lloc, l'únic que feia era agreujar encara més les coses. Les successives derrotes al front del nord i el setge al voltant de Madrid originen la desmoralització de les diferents unitats que veien com, a poc a poc, anaven cedint terreny a l'enemic (Pagès, 1997, 98). A la rereguarda catalana, les successives derrotes van provocar la contínua arribada de refugiats al territori, agreujant encara més la crisi de subministraments i fent necessari l'impuls del racionament a l'octubre (Pagès, 1997, 101).

Precisament aquest decret impulsat per la Generalitat coincideix amb l'arribada del *Zirianin*, el vaixell que arriba des de la Unió Soviètica carregat de provisions per la població republicana i que, al mateix temps, és el primer símbol de suport d'un país estranger en la lluita contra els rebels, és per això que l'arribada del vaixell ve seguida d'una multitudinària festa a la ciutat (Aisa, 2007, 139). Segons Martín Ramos, l'arribada del vaixell a la ciutat va tenir una repercussió merament "psicològica". És a dir, va servir com a motiu per esperonar i augmentar els ànims de la població en una conjuntura difícil, però res més, les provisions que es van descarregar al port de Barcelona no van ser, ni de bon tros, suficients i la gran majoria van acabar enviant-se a proveir el front de guerra que l'historiador defineix com: "la boca extraordinària que calia alimentar" (Martín Ramos, 2012, 260-261).

L'arribada del *Zirianin* evidencia dues coses, la primera és que entra dins l'equació política la Unió Soviètica de Stalin que veia interessos dins el territori, així doncs, aniran agafant importància en els governs a través del Partit Comunista Espanyol (PCE) al govern

⁹ Si voleu saber-ne més, consulteu el capítol 3 del llibre "Els escudo de la República..." d'Ángel Viñas titulat "*Armas, armas vengan de donde vengan*" (pp. 89-123).

central i, en el cas Català, el PSUC que en aquells moments ja està experimentant un gran creixement (Aisa, 2007, 135-137).

La segona evidència fa referència a les ajudes rebudes, aquestes no són gratuïtes i la república tramitarà el pagament per avançat a la Unió Soviètica (URSS) amb les reserves d'or del banc d'Espanya, en una operació dirigida per Juan Negrín aleshores ministre de finances i que esdevindria un èxit flagrant pels russos (Aisa, 2007, 138).

El cert és que l'ajuda soviètica no va ser mai de qualitat si es compara amb la que van rebre els rebels per part d'Itàlia i Alemanya, una altra qüestió més que queia en contra dels republicans (Aisa, 2007, 139). El cert és que Ferran Aisa també afegeix que "L'or espanyol havia servit, doncs, per fer un gir de noranta graus a favor dels partidaris de la militarització (PSUC) i en contra de la causa de la revolució" (Aisa, 2007, 140).

La situació durant el mes de novembre lluny de millorar, es va enrarir i cada vegada quedava més lluny el pacte de la Monumental. La inclusió de la CNT al nou govern de Largo Caballero va ser un oasi entre les diferents conflictivitats que s'anirien desenvolupant. En primer lloc, la guerra es trobava en un punt complicadíssim, les tropes franquistes eren a les portes de Madrid i el govern republicà va fugir cap a València (Martín Ramos, 2012, 214). Precisament a Catalunya la guerra faria el seu primer acte de presència el dia 14 quan el creuer *Canarias* bombardejaria la badia de Roses, causant una enorme preocupació entre la població civil que, des de la rereguarda, veia com les penúries del conflicte cada cop eren més latents.

En aquesta batalla de Madrid el dia 20 de novembre és on es produirà la mort de Durruti, un dels principals dirigents de l'anarquisme espanyol. Les seves despulles foren portades a la ciutat de Barcelona el dia 23, on va tenir lloc una vetlla multitudinària. Aisa i Gallego han emmarcat aquest moment com "l'últim acte d'unió antifeixista" (Gallego, 2007, 104). Aisa des del seu parer hi afegeix un símil on: "l'enterrament de Durruti havia servit també per enterrar la revolució" (Aisa, 2007, 144).

El pacte unitari només iniciar-se el mes de novembre s'anava diluint. Les reunions produïdes el dia 5 i 18 de novembre respectivament evidenciaven les tensions entre tots els components governamentals.¹⁰ El dia 5 la CNT havia acceptat adherir-se al segon govern de Largo Caballero, clamant així per la unitat entre les forces antifeixistes (Martín Ramos, 2012, 220). Aquest moviment, per Ferran Gallego, és clau per accelerar l'arribada de la crisi, el

¹⁰ Per Martín Ramos la tensió del dia 5 amb els anarquistes requeia sobre els decrets de militarització, la dissolució dels Comitès i els nous ajuntaments. (2012, pp.214). La del dia 18 requeia sobre la indisciplina social en el context de reconeixement de la Junta de Burgos per part d'Alemanya i Itàlia (2012, pp.221).

PSUC, mira d'aprofitar-se de la situació sabent que, la CNT, integrada tant en el govern català com en el de València, no buscarà el conflicte per evitar magnificar-lo, és així com el PSUC pressionarà a la CNT per alterar l'ordre del govern i establir-ne un integrat per forces que defensessin l'ordre petit burgès i deixessin de banda els defensors d'una hipotètica revolució, en aquest cas, el POUM (Gallego, 2007, 285). L'ofensiva del PSUC havia començat i, poc després, a la reunió del dia 18, els unificats plantejaven la nova crisi del govern on ells mateixos en prendrien la iniciativa i intentarien modificar els acords de les forces antifeixistes (Gallego, 2007, 286).

4.4 La primera crisi unitària i l'exclusió del POUM

El dia 24, el PSUC envia la proposta a la CNT de la seva nova conformació de govern. La proposta del PSUC és clara i directe, volien fer un govern d'UGT-PSUC, CNT-FAI, republicans (ERC) i rabassaires (UR), el POUM, puix, en quedaria exclòs. Entre les seves principals propostes n'hi havia dues molt importants; la primera, dissoldre la JSI; la segona, centrar tots els esforços en la batalla contra el feixisme. El PSUC va rebre un no rotund dels llibertaris, la resposta dels republicans no es va poder saber per què aquell mateix dia es va destapar l'*affaire* Rebertés (Martín Ramos, 2012, 222-223).

D'aquest tema n'han sortit moltes interpretacions diferents entre els historiadors, i avui dia, segueix sent un tema controvertit i molt fosc dins la rereguarda catalana durant el conflicte bèl·lic. Sembla ser, però, que va ser un complot organitzat des d'Estat Català (EC) i alguns altres sectors catalanistes que volien acabar amb el president Companys a causa de les seves contínues concessions als anarquistes (Aisa, 2007, 165-66).

Per altra banda, Martín Ramos proposa que el complot va ser organitzat també, per intentar aconseguir la independència de Catalunya amb el suport diplomàtic de França i altres potències democràtiques i així, si la guerra queia a favor dels rebels, Catalunya no en sortiria perjudicada¹¹ (Martín Ramos, 2007, 226).

Finalment, abans que l'acció es dugués a terme, es va destapar el contuberni i Andreu Rebertés, comissari d'Ordre Públic, va ser condemnat a mort a través de la JSI i executat dos dies després, el 26 de novembre (Pagès, 1997, 102).

¹¹ Tenim constància d'alguns viatges de polítics catalans a França per qüestions diplomàtiques o econòmiques, n'eren exemples el de Casanovas o el de Tarradellas, en molts casos es negociaven aquests suports francesos per aconseguir una Catalunya independent (Martín Ramos, 2012, 224-225).

El PSUC amb la proposta que li fa a la CNT tenia ben clares les seves intencions, volien acabar amb el POUM. Aquestes tensions, segons Pelai Pagès, tenien el seu pes en l'arrel dels dos partits, per una banda el PSUC, cada vegada més integrat dins l'òrbita estaliniana i, precisament, el POUM, cada cop més crític amb l'estalinisme. Un volia recuperar l'ordre i les institucions republicanes des d'una perspectiva més estatista i, l'altre, volia aprofundir més en la revolució que s'havia començat a gestar el juliol (Pagès, 1997, 102). Fins al mes d'octubre van poder coexistir, però amb l'arribada del novembre, el PSUC, recolzat pel seu enorme creixement, va passar a l'ofensiva amb la intenció clara d'actuar contra el partit d'Andreu Nin (Pagès, 1997, 103).

L'ofensiva que planteja el PSUC contra el POUM tindrà uns resultats excel·lents. El dia 17 de desembre es dona per tancada la crisi de govern on, la principal característica era l'absència del POUM. Aquí els historiadors coincideixen a determinar que la solució a la crisi havia passat per fer servir de "boc expiatori" els marxistes (Martín Ramos, 2012, 233). Ferran Aisa dictamina que tot aquest procés era una campanya orquestrada pels comunistes amb la influència estalinista (Aisa, 2007, 153).

Per Chris Ealham, la CNT havia vist els debats entre POUM i PSUC com "*una riña entre familia*" i, davant la solució de la crisi havien posat conformitat al nou acord perquè així aconseguia més representació dins del govern, alhora, però, diu que no són conscients de l'augment de pes del partit unificat que ara també ocuparà dues conselleries clau: abastiments (Comorera) i ordre públic (Rodríguez Salas). Per Ealham, aquests dos actors polítics seran claus durant els Fets de Maig (Ealham, 2007, 96).

Segons Martín Ramos, la sortida a la crisi es va tancar en fals, cap dels organismes en surt plenament reforçat ni satisfet, el que sí que es reforça, és un front governamental populista (ERC i CNT-FAI) en detriment del frontpopulisme que pregonava el PSUC (Martín Ramos, 2012, 238). La realitat és que la sortida en fals aviat es va fer latent i, poc temps després, s'iniciaven els problemes en forma d'ofensiva del PSUC contra la CNT.

Per Ferran Gallego, l'ofensiva del PSUC contra la CNT anava al voltant de dos eixos de control social adquirits pels llibertaris: la productivitat de l'economia i la crítica al govern per falta de coherència en la inclusió de la CNT tant a dins com a fora d'aquest. Precisament les Patrulles de Control exemplifiquen aquest segon aspecte i acaben derivant en els Fets de Maig. A tot això, també hi haurem de sumar la crisi dels abastiments que faria explotar el conseller Comorera (Gallego, 2007, 115).

4.5 Any nou, problemes nous

Per Martín Ramos és precisament en aquestes acaballes d'any en què la república, gràcies a les ajudes soviètiques, comença a pensar fins i tot a guanyar la guerra si s'aconseguia agafar una política militar correcta organitzant l'exèrcit tal com defensava el PSUC. La CNT i ERC seguien veient la guerra molt llunyana i “la dinàmica de la rereguarda dominava sobre la del front”. Amb l'arribada de l'any nou, però, els problemes es mantenen, la Generalitat segueix tenint dos conflictes principals: la qüestió de l'ordre públic i els conflictes de les col·lectivitzacions. A tot això se n'hi suma un altre, els abastiments (Martín Ramos, 2012, 240).

El govern unitari de setembre de 1936 havia donat la Conselleria d'abastiments a la CNT dirigida per Domènech que decideix impulsar les polítiques dels “comitès”. Segons Pelai Pagès, amb la sortida de la crisi i l'adquisició d'abastiments per part del PSUC, la CNT aprofitarà el moment d'escassetat per criticar a Comorera a causa de les seves noves polítiques que acabarien amb el racionament del pa el dia 27 de febrer (Pagès, 1997, 104).

L'altre problema que planteja Martín Ramos és el nomenament de Rodríguez Salas per gestionar l'ordre públic dins la rereguarda. L'autor el defineix com el “*capità collons*” dels unificats, és un home bregat en la lluita i de caràcter fort que podia exercir el càrrec amb astúcia (Martín Ramos, 2012, 284). De fet, en el seu primer discurs ja té clar que vol acabar d'una vegada amb els “incontrolats” i regular les Patrulles de Control que “s'escudaven amb els seus uniformes per cometre abusos” (Martín Ramos, 2007, 285).

Dit i fet, el mateix Rodríguez Salas, juntament amb Aiguader, van iniciar el procés per acabar amb les Patrulles de Control, buscant una reorganització dels serveis d'ordre públic. És en aquest context que es produeixen els Fets de la Fatarella i posen en safata de plata la reunificació dels cossos de seguretat (Martín Ramos, 2007, 312).¹²

Per Ferran Aisa, aquest moviment que és descrit i analitzat en un text del PCE, deixa ben clar que els propòsits dels comunistes abans, després i durant els Fets de Maig eren controlar la situació segons els interessos particulars de la Unió Soviètica (Aisa, 2007, 160).

Per Ferran Gallego, l'enfrontament entre Patrulles de Control i camperols dona com a resultat la sortida immediata del PSUC-UGT de l'organització al·legant que, el govern de la Generalitat havia perdut el control absolut d'aquests cossos i, exigint des de la conselleria

¹² Si voleu saber-ne més, podeu llegir: Pagès, P. (2004) La Fatarella: una insurrecció pagesa a la rereguarda catalana durant la Guerra Civil. *Estudis d'Història agrària*, (17) 659-673 o bé el capítol 10 de “La rereguarda en guerra: Catalunya 1936-37”. Títulat: Qui controla l'ordre públic? (pp. 299-315).

d'Ordre Públic una reunificació d'aquests que rebria la negativa dels llibertaris. En aquest punt, l'autor no defineix la Fatarella com uns fets on xoquen la revolució i la contrarevolució, sinó que, d'aquest conflicte n'emergeixen uns vencedors i uns vençuts en l'aplicació d'una norma (Gallego, 2007, 349-350).

Segons Godicheau, en aquest context, els militants cenetistes contemplaven el creixement del PSUC i la UGT que no vacil·laven a declarar-se hostils a la revolució utilitzant tota mena de pràctiques, tanmateix, veien com els mateixos dirigents del CR se sumaven a les campanyes en favor de portar les armes al front. És per això que es va estendre un sentiment d'estancament de la revolució o un sentiment de pèrdua de les conquestes del juliol, els membres de la CNT, responien amb certa hostilitat a les altres forces polítiques. La caiguda de Màlaga, les acusacions de culpa dels comunistes als llibertaris i el processament de Maroto començaven a tensar la corda (Godicheau, 2006, 62).¹³

Per Martín Ramos, la caiguda de Màlaga deriva en grans manifestacions populars que porten uns lemes clars: mobilització, servei militar obligatori, exèrcit popular i comandament únic. Les reunions entre les forces polítiques confirmaven amb escreix la política que pregonava el PSUC, frenant així les resistències a la mobilització, la militarització de les milícies i la reorganització de l'ordre públic. El PSUC començava a dirigir les polítiques a la rereguarda (Martín Ramos, 2018, 162-63).

4.6 L'avantsala de maig

El dia 1 de març es firma a la Generalitat el decret de dissolució de totes les Patrulles de Control, això volia dir que es crearia un cos únic integrat pels membres dels diferents cossos d'ordre. L'oposició dels llibertaris no es va fer esperar i, segons Manuel Rúa, el decret propulsat per la Generalitat no era res més que “paper mullat” (Rua, 2005, 436). És en aquest context que els autors situen la creació dels Amics de Durruti, una escissió dels membres més radicals de la CNT que tindrà un paper destacat durant els Fets de Maig, aquesta és fruit de les males polítiques i el retrocés revolucionari en el qual es veuen submergits els cenetistes (Godicheau, 2006, 63).¹⁴

¹³ Francisco Maroto fou un anarquista andalús processat per la caiguda de Màlaga.

¹⁴ Agustín Guillamón al seu llibre: *“Barricadas en Barcelona: La CNT de la victoria de Julio de 1936 a la necesaria derrota de Mayo de 1937”* es dedica a fer un estudi sobre aquesta organització, així com, el paper que juguen durant els enfrontaments a Barcelona.

És en aquest context, que sorgeix una nova crisi de govern plantejada per la CNT i que és fruit de les tensions entre la CNT-FAI i el PSUC a dins del govern i, des de fora, el POUM que seguia reivindicant les seves protestes contra els unificats (Pagès, 1997, 106).

L'inici de la crisi per Martín Ramos és la dimissió del conseller de defensa Isgleas, que desemboca en un trencament entre les dues forces principals: PSUC i CNT amb ERC (Tarradellas) com a intermediari. Companys comunica la crisi a la premsa i diu que serà de solució "lenta", de fet, és tan lenta, que la solució no s'arriba a produir mai, abans esclaten els Fets de Maig. L'autor no la defineix com una crisi de govern, sinó com una crisi institucional i una ruptura greu de la unitat antifeixista (Martín Ramos, 2018, 179).

La "sortida" de la crisi governamental es va materialitzar el dia 16 d'abril amb la presentació d'un nou govern sense canvis en l'estructura i amb algun ball de conselleries, la CNT i el PSUC no van tenir més remei que acceptar la sortida, però el que estava clar, és que els problemes de fons seguien existint des de feia temps i encara romanien (Martín Ramos, 2018, 191).

Precisament és en aquest context en què Manuel Rúa diu que la violència de la segona quinzena d'abril és un presagi nefast, però acurat, del que succeirà el maig de 1937. El cert és que la seguretat interior es veuria tan afectada que acabaria esclatant violentament el maig de 1937. En primer lloc, el dia 24, hi ha l'atemptat contra el comissari d'ordre públic Rodríguez Salas que no aconsegueix posar fi a la seva vida, el dia 25 trobem l'assassinat de Roldán Cortada, membre del PSUC. Per últim, l'abril s'acaba amb els incidents de Bellver de Cerdanya i Puigcerdà, on acaba morint Antonio Martín "*el cojo de Málaga*". El cert és que les fronteres sempre havien sigut un tema de crispació, ja que seguien en control cenetista i el govern intentava que quedessin sota el seu control (Rúa, 2005, 436).¹⁵

¹⁵ Antonio Martín fou un anarquista nascut a Càceres que durant la Guerra Civil es troba a Puigcerdà, des d'allà funda i dirigeix el "Consell de la Cerdanya" un règim de control de poder que col·lectivitza tallers i masos actuant de forma autònoma sense rendir comptes a la Generalitat, en l'intent de recuperar el poder per part de l'organisme de poder català és on situem la mort de "el cojo".

5. MAIG DE 1937

El dia 1 de maig, amb motiu de la festa del treballador, Barcelona s'havia engalanat, a l'entrada de les rambles hi lluïen una falç i un martell coronats per una estrella, fent una al·legoria a tots els obrers (Vegeu annex 1). La realitat va ser ben diferent i aquesta festivitat que havia d'anar acompanyada de joia i felicitat Martín Ramos la defineix com un "primer de maig trist" (Martín Ramos, 2012, 417). La Generalitat havia decidit proclamar el dia més important pels treballadors d'arreu del món en un dia laborable afegeix Pelai Pagès que, Barcelona, segurament era l'única ciutat antifeixista d'Europa en què no hi hauria celebracions (Pagès, 1997, 109). Segons Guillamón, la Generalitat ho havia excusat en benefici de fer créixer la producció de guerra que es trobava en una conjuntura difícil. La veritat és que el govern català estava atemorit pels episodis violents que s'havien anat succeint en les darreries d'abril i pensava que una mínima provocació podria fer encendre la flama de la violència (Guillamón, 2019, 149).

És en aquest context en què Martín Ramos i Guillamón, situen una reunió del govern de la Generalitat que es decideix a donar un "vot de confiança" als consellers de Seguretat Interior Esgleas i Aiguader perquè puguin resoldre les qüestions que quedessin pendents. Aquest fet de per si, segons Martín Ramos, anul·la de ple les acusacions de la historiografia per determinar que l'acció d'Aiguader del dia 3 és una acció personal (Martín Ramos, 2012, 418).

El dia 2 succeiria el pretext del què es produirà el dia 3 amb l'actuació del comissari d'Ordre Públic. Martín Ramos diu que des de la central de telèfons controlada per la CNT i instal·lada a la plaça de Catalunya, s'intervé una trucada telefònica del president Azaña (Martín Ramos, 2018, 196). És així com Ferran Gallego interpreta la telefònica com un element simbòlic per les dues posicions (CNT i govern de la Generalitat) perquè és un espai indispensable per les comunicacions modernes en una conjuntura bèl·lica (Gallego, 2007, 406). És per això que, per la militància anarquista, les comunicacions són una línia vermella que no es pot franquejar (Martín Ramos, 2012, 418).

Precisament el vot de confiança donat als consellers d'ordre públic provoca que Aiguader l'aprofiti per fer un decret i ocupar la telefònica (Martín Ramos, 2012, 418). Tal com ens relata Guillamón, a tres quarts de tres, tres camions de guàrdies d'assalt es detenen davant l'edifici de telefònica per tal d'ocupar-lo i posar un interventor-director de la

Generalitat, les tropes eren dirigides per Rodríguez Salas del PSUC i profundament estalinista, comissari d'ordre públic de la Generalitat (Vegeu annex 2).

...Els militants anarquistes dels pisos inferiors es van deixar desarmar, però als pisos superiors els anarquistes es feren forts i van oferir resistència enfront de l'ocupació... (Guillamón, 2007, 159).

Precisament a partir d'aquí s'inicia un debat entre els historiadors. Pelai Pagès al seu article "*Estalinistas y alborotadores: la campaña contra el POUM*" o bé Ferran Aisa en el seu llibre "*Contrarevolució: Els Fets de Maig de 1937*" defineixen que, en aquest cas, el que s'esdevé és una "guerra civil dins la guerra civil" (Aisa, 2007, 207 o Pagès, 2007, 51). Hi ha acadèmics que s'han posicionat totalment en contra d'aquesta afirmació i han argumentat el perquè:

En primer lloc, Ángel Viñas al seu llibre "*El escudo de la República...*" ho desmenteix partint de la base dels mitjans utilitzats, les forces que entren en combat i la seva duració (4-5 dies) ho defineix com un moviment insurreccional, subversiu, que portà a diferents conseqüències (Viñas, 2007, 517). Martín Ramos en el seu article "*A vueltas con los Hechos de Mayo*" també s'encarrega de desmentir-ho, en aquest cas, hi suma diverses raons, com la crisi en el si del govern català o la crisi en el govern de València que suposa un canvi de Largo Caballero a Negrín (Martín Ramos, 2008, 303).

Tornant de nou al conflicte, les notícies de la telefònica s'estendrien ben aviat per tota la capital catalana, formant tot un entramat de barricades pel centre de la ciutat on començarien els primers enfrontaments armats. Pelai Pagès diu que els militants de la CNT-FAI i el POUM surten al carrer per defensar la "revolució" sense que algú els ho hagi manat (Pagès, 1997, 112). La direcció de la lluita al carrer segons Guillamón i Martín Ramos, va a càrrec dels Comitès de defensa de Barri i de les Patrulles de Control (Martín Ramos, 2012, 419 o Guillamón, 2007, 150).¹⁶

Ben aviat a les barricades hi situàrem per un cantó la CNT-FAI i el POUM i, a l'altre, el bloc PSUC, ERC i la Generalitat¹⁷ (Pagès, 1997, 112). No utilitzem la paraula "bàndols" perquè Ferran Gallego diu que és inconcebible determinar que llibertaris i marxistes actuïn sota el mateix conjunt, ja que els seus objectius polítics són diferents (Gallego, 2007, 414-416). Mentre els membres de la CNT-FAI estan lluitant per intentar acabar amb el

¹⁶ Tot i el consens en definir que la direcció la porten els Comitès de barri i les Patrulles de Control, Guillamón els atorga una posició secundària als patrullers definint que dirigien "*sólo en algunos casos aislados*" (Guillamón, 2007, pp.150).

¹⁷ Aisa *Op. Cit.* p. 212 és més explícit, ell defineix que en un bàndol hi ha ERC, PSUC-UGT i EC i per l'altre la CNT-FAI, FIJL, JCI, Amics de Durruti, petits grups trotskistes, POUM i les Patrulles de Control.

progressiu retrocés en el qual s'han vist implicats des de l'ofensiva del PSUC a finals de 1936 i inicis de 1937, el POUM, en canvi, aprofita aquest espai per corregir els errors del juliol de 1936 i, d'aquesta manera, reintegrar-se al poder des d'una aliança antifeixista més radical (Gallego, 2007, 417).

Seguint el fil conductor, el mateix dia 3 té lloc una reunió dels CR de la CNT, en aquesta trobada es fa una crida extensa a la calma i la serenitat, sense que això “exhortés a la retirada d'armes del carrer” (Martín Ramos, 2012, 419). A escala política, dins el comitè, arriben a la conclusió d'exigir la dimissió d'Aiguader i Rodríguez Salas per la provocació en l'intent d'ocupar la telefònica (Viñas, 2007, 499).¹⁸

El dia 4 els enfrontaments es van estendre per tota la ciutat, des del pla de Palau fins a Sant Andreu i des de Sants fins a la Ciutadella (Pagès, 1997, 112). Viñas determina que aquest dia va ser extremadament important i seria, per tant, la data clau dels esdeveniments (Viñas, 2007, 499). La nova reunió cenetista serveix per reafirmar les posicions del dia anterior. S'acorda seguir amb la insurrecció fins que no s'aconsegueixin els objectius polítics proposats el dia 3: La dimissió d'Artemi Aiguader i Rodríguez Salas. Per fer arribar les reivindicacions anarquistes es farà una comissió que es reunirà amb Companys aquell mateix dia (Martín Ramos, 2012, 420). Segons Guillamón, aquest moviment servia per expressar les demandes dels sectors cenetistes més radicals, alhora que, els sectors més buròcrates dins el comitè, buscaven una solució a un conflicte que no desitjaven (Guillamón, 2007, 174).

La reunió amb la Generalitat evidencia que la sortida de la crisi governamental del 16 d'abril era infructuosa. Companys fa un govern provisional amb un representant de cada organització: PSUC, ERC, Unió General de Treballadors (UGT) i Unió de Rabassaires (UR). La demanda cenetista d'apartar Aiguader es complia, la de Rodríguez Salas no (Martín Ramos, 2012, 420). La reunió acaba amb el discurs que es transmet per ràdio de diversos dirigents de les organitzacions polítiques, totes les proclames tenen un punt en comú, s'havien de parar els combats (Guillamón, 2007, 176).

El dia 5 Ferran Gallego el situa com la data clau dels fets, l'acord de les dues dimissions no es materialitza i els combats continuen (Gallego, 2007, 503). Les forces combatents, després de dos dies de lluita, es trobaven en una situació de cansament i desmoralització, les negociacions amb l'estat no havien donat fruit. Aquella mateixa

¹⁸ És en aquest context que Gallego (2007, pp.590) ens comenta la visita que fa la cúpula del POUM a la CNT per tal d'agafar el timó de la revolució i instruir una “política de fons” és a dir, acabar amb el govern i instruir-ne un de nou amb la representació exclusiva dels “revolucionaris”: CNT-FAI i POUM. La proposta va ser fulminantment rebutjada pel Comitè cenetista.

matinada l'estat recuperarà la gestió de l'ordre públic a Catalunya (Guillamón, 2007, 194-195).¹⁹

Aquest mateix dia, Pelai Pagès atribueix erròniament la creació dels Amics de Durruti, l'ala més extremista de la CNT que es trobava en una conjuntura favorable a la continuació de la lluita fins al final. És en aquest context d'abatiment que repartirien un manifest entre les diferents barricades que acabaria amb la seva invalidació per part de la direcció cenetista (Pagès, 1997, 112) (Vegeu annex 3).

Al final del dia 5 s'emeta una ordre per part de la CNT i la UGT davant d'un acord satisfactori a les negociacions que havien tingut lloc al Palau de la Generalitat i, alhora, reclamen a tothom la tornada als llocs de feina, no fer-ho seria una "acció irresponsable contra el feixisme" (Gallego, 2007, 505).

El dia 6 la situació comença a entrar en calma, tot i algun enfrontament aïllat, la CNT continua amb les proclames per la tornada a la feina. El dia 7 amb l'arribada de les tropes de València sol·licitades per Companys, Barcelona recupera la normalitat. Segons Pelai Pagès, les tropes provinents de València es van passejar per la ciutat com si fossin "els autèntics vencedors d'una lluita en la qual no havien participat mai". El PSUC, al mateix temps, es feia vencedor mentre la CNT-FAI i el POUM, defensaven que no existissin ni vencedors ni vençuts (Pagès, 1997, 114-117).

6. DESPRÉS DE MAIG

6.1 Les víctimes mortals

Sabem que els Fets de Maig van deixar un bon nombre de conseqüències a la rereguarda republicana, els més immediats són els morts que van produir aquestes escaramusses. Més enllà de les morts de personalitats com Ascaso, Berneri o Barbieri, els Fets de Maig van tenir una enorme llista de difunts els quals no s'han tingut mai gaire en compte.²⁰ Tal com diu Martín Ramos, els Fets de Maig no només són un episodi barceloní, tot

¹⁹Martín Ramos a "Diàlegs: Sobre la rereguarda en guerra a Catalunya 1936-37" (2012, pp.145) dictamina que les atribucions que recupera l'estat ja estaven sota la seva jurisdicció just abans de la guerra, però, el cop d'estat del juliol de 1936 fa que aquestes quedin sota la tutela de la Generalitat, assolint d'aquesta manera una de les majors autonomies de la seva història.

²⁰ Domingo Ascaso: Dirigent anarquista Aragonès caigut a Barcelona el dia 4 de maig.

Camilo Berneri: Anarquista italià caigut a Barcelona el dia 5 de maig.

Francesco Barbieri: Anarquista italià assassinat a Barcelona durant els Fets de Maig al pati dels Mossos d'Esquadra prop del Palau de la Generalitat.

i ser-ne l'epicentre, els enfrontaments es van estendre per tot Catalunya (Martín Ramos, 2012, 418). És per això que hem de comptabilitzar també els morts estesos al llarg del territori català, Pelai Pagès a la “Guerra Civil espanyola a Catalunya (1936-1939)”, exposa una xifra propera als 300 morts a tot Catalunya (Pagès, 1997, 117).

El primer treball que va intentar aproximar-nos una xifra de morts pels combats va a càrrec de Joan Villarroja i Josep Maria Solé i Sabaté publicat l'any 1982. Els dos historiadors utilitzant les fonts que ofereixen els dipòsits de defuncions i de cadàvers de la ciutat de Barcelona determinen les morts de la ciutat en el període que va des del dia tres fins a l'onze de maig de 1937, la xifra resultant és de 233 a Barcelona (Solé i Villarroja, 1982, 201). L'any 2013 Manuel Aguilera ampliarà l'estudi dels caiguts durant l'escaramussa, ja que, feia 30 anys que es trobava en un punt mort. Ell defineix en taules les morts des dels dies 3 fins al 10 de maig afegint la filiació política de cada caigut. El seu treball, tret d'aquesta identificació personal, no dona per gaire més, ens proporciona una xifra semblant a la que proposen Solé i Villarroja (218 morts) i els divideix per dies (Aguilera Povedano, 2013, 799). Aquests autors només fan l'estudi a la capital catalana i obvien els morts produïts a la resta de Catalunya per culpa dels fets, una xifra que, segons Pelai Pagès, se situaria prop de les 100 víctimes mortals (Pagès, 1997, 117).

6.2 El final dels fets a través dels autors

Tornant als fets, Godicheau ens comenta que són “l'hora de la veritat per a la CNT catalana”, mentre la massa d'afiliats s'aboca al carrer per defensar-se i controlen la ciutat en poques hores, els dirigents del partit clamen a l'alto el foc i al retorn a la normalitat després d'arribar a un acord amb la Generalitat (Godicheau, 2006, 63). Val a dir, que és en la conjuntura d'aquest pacte que el CR de la CNT aprofita també la insurrecció que estan fent els seus membres per a treure'n partit polític intentant les dimissions d'Aiguader i Rodríguez Salas (Martín Ramos, 2012, 421).

El problema és que la direcció es veu sobrepassada i l'intent de jugar amb termes polítics i la posterior crida a l'acabament dels combats dona un pretext de calma als instruments policials i judicials que actuaran amb severitat sobre les organitzacions (Godicheau, 2006, 63).

Per Ferran Gallego, l'enfrontament és bàsicament entre la CNT i el PSUC. El POUM, primer mira, per després posar-se al costat dels que estan en contra de l'acaparament de poder que està aconseguint el PSUC a la Generalitat, en aquest moment, la CNT intentarà

defensar-se dels espais que ha anat perdent i li perillen (Gallego, 2010, 28). Ferran Gallego arriba a la conclusió que el que fan els cenetistes amb la telefònica és “ensenyar les dents” davant aquests que els hi volen treure poder (Gallego, 2007, 407).

El POUM, amb la seva proposta del dia 3 a la direcció cenetista va pretendre dirigir el cop i proposar el seu model de canvi governamental, segons Martín Ramos, l'únic pel qual va servir aquest moviment, va ser per quedar en evidència i van haver de procedir a retirar-se: “Nin va voler ser oportú i va quedar en oportunista” (Martín Ramos, 2012, 421).

Guillamón dictamina que la CNT es queda a mig camí durant els Fets de Maig per culpa de les proclames que emeten els seus líders per ràdio, destacant sobretot, la que té més repercussió que és el famós discurs del “*beso*” de Joan Oliver. Ell determina que “la de Barcelona és una insurrecció que es perd per la ràdio” (Guillamon, 2019, 271).

6.3 REVOLUCIONARIS I CONTRAREVOLUCIONARIS?

De la lectura dels fets se'n desprenen dos corrents clarament diferenciats, en primer lloc, trobem els autors que sostenen la postura del debat revolucionari i contrarevolucionari amb tots els factors que se'n desprenen com per exemple la intromissió de l'URSS i la posterior influència comunista. En canvi, hi ha una altra tendència que defuig d'aquest debat revolució-contrarevolució i es posiciona en una tesi més estatal deixant de banda accions exògenes o influències comunistes.

Per aquest primer corrent hi trobarem a Aisa que ho demostra amb el títol del llibre: “Contrarevolució: Els Fets de Maig de 1937”. L'autor dictamina que la situació és fer la guerra o continuar amb la revolució que s'havia iniciat al juliol, “a fi efecte era o fer la revolució o apuntar-se a la contrarevolució”. “L'única opció per guanyar la guerra era disposar d'armament bo i abundant, l'única manera de tenir-lo, era lliurar-se als braços del camarada Stalin” (Aisa, 2007, 134). Segons aquest corrent, la intromissió de l'URSS dins el sistema republicà es veu clarament amb la manipulació que fan del PSUC on aconsegueixen a poc a poc “estalinitzar-lo” (Aisa, 2007, 177). La intromissió a la política s'enterboleix a partir del gener de 1937 quan els comunistes volen assaltar el poder i comencen l'ofensiva (Aisa, 2007, 182). Les diferents lluites en el si del govern, amb el tema de la creació d'un cos únic de seguretat, la militarització de les milícies... l'únic que feien era impulsar la contrarevolució i, mentrestant, la CNT veia com totes les seves quotes de poder anaven desapareixent i la revolució s'esfumava, això es va traduir amb una situació tensa i més complicada (Aisa, 2007, 193). El dia 3 tot explota, amb l'entrada de Rodríguez Salas a la

telefònica, segons Aisa, la trama de conspiració estalinista per acabar amb la revolució i accedir al poder ja estava en marxa (Aisa, 2007, 211). La finalització dels Fets de Maig, segons Guillamón, també situat en aquesta tessitura, porta el model que volien els estalinistes de fer un estat fort per tal de guanyar la guerra als feixistes, acabar amb l'hegemonia de la CNT i atorgar el poder al PSUC. Comenta que parlar del maig del 1937 com una insurrecció d'anarquistes “és una falsedat històrica i una interpretació sectària dels fets” (Guillamón, 2019, 256).

Al mateix temps, Pelai Pagès se situa també dins la tesi revolució-contrarevolució, al llibre “Els Fets de Maig” (2010), refuta plenament que els Fets de Maig i les provocacions prèvies als fets van a càrrec dels soviètics tot i que creu que “serà difícil trobar un document que ens digui que els soviètics van participar-hi” acaba afirmant que segurament aquests documents que busquem “no es van arribar a escriure mai” (Pagès, 2010, 98).

Abans d'anar al contrapunt, m'agradaria parlar de la visió que ens ofereix Ferran Gallego entorn d'aquest debat. Ell considera que els Fets de Maig estan dotats d'una validesa universal. Els Fets de Maig són un llarg recorregut que comença com a mínim a la tardor-hivern de 1936-37 amb les tensions polítiques que acaben esclatant el maig. La validesa és universal, però quina és aquesta validesa? Segons el mateix autor, el debat no s'ha de situar en una tesi simplista de lluita entre l'estalinisme i l'antiestalinisme o el que avui en dia diem revolució i contrarevolució, per Gallego, el període d'entreguerres es defineix com el període de lluita entre feixisme i l'antifeixisme, per tant, la contrarevolució i l'enemic a combatre és el feixisme (Gallego, 2010, 17).

Un cop vista l'anàlisi que en fa Gallego, anirem a veure la visió del que alguns situen com a contrarevolucionaris. Guillamón, els defineix com a nacionalistes o neoestalinistes (Guillamón, 2019, 256). Aguilera Povedano decideix utilitzar el terme “governamentals” terme que nosaltres també adaptarem, aquests, sobre manera, són defensors de l'ordre republicà, defensors de la Generalitat, de la propietat privada, del petit comerciant... en definitiva, defensen l'*status quo* republicà (Aguilera Povedano, 2013, 791).

La gran figura d'aquesta tesi la trobem en la figura d'Ángel Viñas, la seva trilogia sobre “la República Espanyola en guerra” n'és un gran exemple, nosaltres ens basarem en el segon volum que ja hem comentat al llarg del treball i que es titula: “*El escudo de la República: El oro de España, la apuesta soviética y los hechos de mayo de 1937*”. L'altre autor que ens agradaria destacar i sobre el que hem estructurat la cronologia dels fets és José Luis Martín Ramos, ell també podria ser interpretat com un autor més legitimador de l'estat republicà, els

seus treballs de “La rereguarda en guerra a Catalunya (1936-37)” i “*Guerra i revolució en Cataluña (1936-1939)*” són dues obres importants sobre l’anàlisi dels Fets de Maig.

Per Viñas, l’actuació d’Aiguader no és una provocació comunista dirigida pels estalinistes sinó que és un episodi més en la lluita per disminuir el control i el poder anarquista (Viñas, 2007, 496). La “victòria” que obté el PSUC en els Fets de Maig és gràcies a la direcció de la CNT que es fa enrere i demana l’alto el foc. Això fa destapar les carències del PSUC, un partit que no tenia aparell de defensa propi i que, per tant, no havia pogut orquestrar cap mena de provocació per la qual no estaven preparats. Segons Viñas, això desmuntaria per complet el relat del complot URSS-PSUC (Viñas, 2007, 518).

Martín Ramos ens comenta que les tendències que se situen al bàndol més revolucionari on hi hauria, per exemple, Aisa o Guillamón, estan en una tessitura narrativa massa política, feta a través del relat de la Guerra Freda i, sobre les obres de George Orwell (Eric Arthur Blair) i Váler Krivitsky (espia soviètic). El primer és un testimoni de primera mà dels fets, però amb un relat absolutament pòumista i el segon el titlla de “testimoni desacreditat” (Martín Ramos, 2008, 304-305).

Ell deixa clar des d’un primer moment que el moviment contrarevolucionari no va existir, l’únic que hi havia era unes resistències als acords presos a l’octubre amb la “socialització” que tenia a la base cenetista més atenta a la rereguarda que, amb el front de guerra (Martín Ramos, 2012, 411). La falta d’acord polític constant des d’inicis del 1937 porta a intentar solucionar els conflictes a través de les armes, mentre uns les temien, altres ho veien com una opció per canviar les coses (Martín Ramos, 2012, 412). Martín Ramos també comenta que en els moments previs al xoc l’únic sector que acumulava armes era l’anarquista, deixant així la porta oberta a una possible preparació cenetista del cop. El PSUC, en canvi, no comprava armes més enllà del fet d’utilitzar-les com a defensa, per tant, no estaven preparats per dur a terme una provocació, tal com molts han afirmat (Martín Ramos, 2012, 413).

Per tancar aquesta tendència, els dos historiadors han trobat un consens sobre establir un possible debat que pogués tenir en compte una certa interferència de l’enemic feixista com a provocador o esperonador d’aquest enfrontament a la rereguarda. Viñas ens recalca que, la historiografia forana, ja fa temps que dictamina que els fets són obra d’intromissions que venen de l’exterior, el gran exemple seria l’URSS. L’historiador madrileny no s’atreveix a descartar, doncs, aquesta implicació feixista (Viñas, 2007, 524). Els moviments obrers de l’època comptaven amb una gran quantitat d’espies i agents enemics, un gran nombre d’aquests pertanyien a la POLPOL la policia secreta italiana de Mussolini que habitualment

s'infiltrava dins els cercles republicans (Viñas, 2007, 525). Martín Ramos continua sobre aquesta tesi basada en l'entrada en un hospital durant els Fets de Maig de Federico Trillo-Figueroa Vázquez, germà de Santiago Trillo-Figueroa Vázquez, falangista, alcalde de Cartagena i governador civil de Terol, Càceres i Badajoz durant la dictadura (Martín Ramos, 2010, 115). Indicis no en faltaran, per tant, la hipòtesi que plantegen podria ser certa.

7. LES CONSEQÜÈNCIES DELS FETS: EL DEBAT CONTINUA?

Com ja hem comentat, la CNT i el POUM ben aviat van advocar que, dels Fets de Maig, no se'n despreguessin ni vencedors ni vençuts (Pagès, 1997, 117). Ealham ens comenta que, Companys també intenta fer la mateixa reflexió, però aquestes promeses van perdre tot el valor, la maquinària de la repressió es posava en marxa (Ealham, 2007, 100). Per Ferran Aisa, és en aquest moment quan els estalinistes es preparen per realitzar l'assalt al POUM i a la revolució (Aisa, 2007, 268).

Centrant-nos en les conseqüències, aquestes, es basen en quatre temes ben diferenciats; Polítics; Socials; Policials i Judicials. En primer lloc, ens centrarem en les Polítics que són les primeres que es fan paleses després de la fi dels enfrontaments armats a la capital catalana.

7.1 Conseqüències polítiques

La CNT segons Martín Ramos és la primera a sofrir les conseqüències polítiques de la derrota insurreccional. La influència dels llibertaris a partir d'aleshores es veu summament minvada en els dos governs, tant en el català com en l'espanyol (Martín Ramos, 2012, 421). La pèrdua de poder cenetista a la república queda reflectit tan bon punt acaben els Fets de Maig, els seus ministres serien expulsats de la comitiva governamental (Gallego, 2007, 589). A Catalunya la seva reputació no es veuria tan disminuïda com la que es reflecteix al govern de València, això és degut a la maniobra de contenció que fan les seves classes dirigents (Martín Ramos, 2012, 421). Tal com diu Pelai Pagès: "Després dels Fets de Maig ja no només era factible enfrontar-se políticament a la CNT, sinó que, també podies detenir i empresonar líders anarquistes sense que els comitès aixequessin la veu". Companys a finals de juny planteja una nova sortida al govern, ja que, el que seguia vigent era el del dia 5 de maig, així doncs, a la nova comitiva la CNT no és la força que té més conselleries, veient

aquesta nova composició, els llibertaris s'hi oposen frontalment la resposta rebuda va ser especialment dura, l'endemà, el president Companys els exclou de la comitiva (Pagès, 1997, 120). Això denota clarament aquesta pèrdua de poder i hegemonia que tenia fins aleshores a Catalunya la CNT on ja no estructura els governs, és prescindible.

Per Ferran Gallego l'exclusió dels cenetistes del consell correspon a un esgotament polític llibertari, aquest esgotament portarà a fer el moviment "d'ensenyar les dents" a Companys i això només farà que ell no contempli a l'organització com a una alternativa política i la deixi caure fora del govern (Gallego, 2007, 540).

Continuant amb Pelai Pagès, ell determina que aquesta davallada anarquista posa en safata de plata un nou escenari hegemònic dels comunistes, tant a València, com a la Generalitat, creu que "havien aconseguit una posició i una influència que no podien ni somiar a començaments de la guerra". Aquesta influència li portarà a poder tenir la força suficient per exigir condicions al govern (Pagès, 1997, 121).

Martín Ramos difereix en alguns punts sobre l'opinió de Pelai Pagès, ell determina que el procés de maig no va ser una victòria del PSUC, sinó que, aquesta va ser l'única organització política que no surt tocada del procés, estan d'acord amb la seva creixent influència dins la política, però ell creu que els unitaris mai arribaran a tenir el control del pes polític. El que s'obrirà a partir de maig serà una lluita "agra" amb ERC en el si del govern català gràcies a la pèrdua d'influència política dels republicans, una lluita que no podem abastar dins les nostres pàgines del treball (Martín Ramos, 2012, 422-423).

La següent conseqüència política té a veure amb la Generalitat, és en aquest moment quan Martín Ramos posa en evidència el fracàs de Josep Tarradellas com a conseller primer del govern, ell assumeix el càrrec des de la formació del govern d'unitat i és totalment incapaç de posar solució als conflictes polítics que van apareixent. La bola es fa tan grossa que acaba desembocant en els Fets de Maig (Martín Ramos, 2010, 114).

Per últim, hi ha un consens historiogràfic per determinar que la Generalitat arran dels Fets de Maig pateix un fort retrocés polític, retrocés que Viñas justifica com a coherent, ja que, segons ell, la Generalitat en aquells moments era totalment disfuncional (Viñas, 2007, 517). El paper "pobre" que desenvolupa el govern català durant els esdeveniments de Barcelona no ajuda a pal·liar la situació (Martín Ramos, 2012, 422). És a partir d'aleshores que el govern republicà es farà càrrec de les Conselleries d'ordre públic i l'organització militar, competències adquirides per la Generalitat des de juliol del 1936. Després de maig tot canvia, amb l'arribada de Negrín a la presidència, el control de la Generalitat a poc a poc s'aniria escurçant fins al final de la guerra (Pagès, 1997, 121).

7.1.1: La caiguda de Largo Caballero i el debat historiogràfic

El canvi de govern de Largo Caballero en favor de Negrín el dia 17 de maig ha estat un dels principals debats entre els historiadors que han tractat els Fets de Maig i les seves posteriors conseqüències. Aquest debat se centra en el perquè de la seva caiguda i quin factor condueix al canvi de govern.

Per Ferran Aisa, els Fets de Maig són la causa directa de la crisi que es produeix en el si del govern republicà impulsat clarament des de la conspiració estalinista (Aisa, 2007, 263). Els comunistes, doncs, aprofitaven aquesta crisi per forçar al dirigent ugetista a dimitir al·legant aquesta mala gestió de la guerra. Segons Aisa “La Komintern acusava Largo Caballero de ser el responsable de les derrotes que patien les milícies republicanes al front i de no haver actuat amb mà de ferro per eliminar els trotskistes de la política” (Aisa, 2007, 264). El que volien els comunistes era crear un govern segons les seves preferències per controlar la situació tant a Catalunya com a València (Aisa, 2007, 264). El primer pas va ser la dimissió de Largo Caballero, el següent, l’ascens de Juan Negrín, que, per Aisa “comptava amb el vistiplau de Moscou” (Aisa, 2007, 265).

Per Pelai Pagès, els Fets de Maig també tenen una relació directa amb la caiguda de Largo Caballero, a més, els assenyala com la causa immediata per la qual el dirigent madrileny cau en el més profund ostracisme, alhora que, també vincula als comunistes i a l’ala més dretana del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), amb la seva caiguda i posterior desaparició de la vida política, el pretext, un altre cop, les seves polítiques direccionals del conflicte bèl·lic (Pagès, 1997, 119).

Ángel Viñas al seu llibre “*El escudo de la República...*” dedica un capítol a explicar la caiguda de Largo Caballero, qualificant el moviment del president com un “Harakiri”.²¹ Viñas refusa la interpretació que lliga la caiguda de Caballero amb els esdeveniments que tenen lloc a Barcelona, segons l’historiador madrileny, el comportament de Caballero durant la crisi de Barcelona deixa molt a desitjar instal·lant-se en una posició de deixar fer (Viñas, 2007, 549). Aquest fet ja provoca que la situació al govern de València s’encrespi més del compte, una crisi que, segons Martín Ramos, s’arrossegava des de la caiguda de Màlaga el febrer d’aquell mateix any, establint-se, doncs, un paral·lelisme amb el govern català, les crisis institucionals s’allargaven i s’enrarien (Martín Ramos, 2018, 200).

²¹ El capítol correspon al número 14: “Harakiri” és una paraula d’origen japonès que es defineix com “tallar la panxa” i era un ritual de suïcidi practicat pels samurais.

La crisi del govern es plantejava sobre la forma que tenia de dirigir la guerra el president madrileny, una forma més aviat passiva i sense implicació (Viñas, 2007, 551). El dia 13 de maig la crisi explota, el dia 14 els dirigents del PSOE dimiteixen, i, el dia 15, Azaña proposa la formació d'un nou govern a Caballero (Viñas, 2007, 555).

És en aquest moment en què Caballero, segons Viñas, dirigirà el que defineix com el seu “Harakiri”, decideix proposar una nova comitiva on ell assumís els plens poders direccionals en termes de guerra, convertint-se així en el màxim responsable del conflicte dins la república. Tenint en compte els darrers escenaris catastròfics a Màlaga o al Nord, aquesta petició va ser fulminantment rebutjada (Viñas, 2007, 559). En paraules del mateix Viñas:

“Largo Caballero lanzó en el penúltimo momento el envite más fuerte y desenfocado de su dilatada carrera política. No podía ganarlo y con ello se hizo un “haraquiri”, queriéndolo o no” (Viñas, 2007, 560).

Després de l'acció de Largo Caballero, passa a formar govern el ministre Negrín, un personatge sota el qual Viñas té molta simpatia. Per l'historiador, el seu nomenament no és fruit de l'atzar, sinó que, a l'entramat ministerial, no hi havia cap home amb la seva audàcia i valentia (Viñas, 2007, 563). Contrasta doncs amb la definició que fa de Largo Caballero, al que considera un “ancià que no estava capacitat per dirigir una guerra que requeria molta energia i condicions que ell no tenia” afegeix que “existien alternatives per succeir-lo com Prieto o Negrín que sí que estaven capacitats, el problema és que el canvi arribà tard” (Viñas, 2007, 639).

La tesi de Viñas doncs se sustenta en factors interiors de la mateixa política Espanyola, el canvi de Negrín és expressat per una crisi interna que s'aguditza i s'agreuja i no per la intervenció del factor extern Rus. Sí que cal ressenyar, la postura absolutament negrinista i anti-caballerista de l'historiador que també ajuden a entendre la seva visió sobre aquest fet.

7.2 La repressió sobre el POUM i la CNT: causes polític-ideològiques i conseqüències socials

En la qüestió del POUM, els informes soviètics deixen ben clara una cosa: l'obsessió d'aquests amb el POUM és completament real (Martín Ramos, 2010, 105). Ángel Viñas diu que fer recaure sobre els poumistes tot el pes de la llei era l'objectiu principal de la política estaliniana, aquest objectiu es reafirmava a través del PCE que feia tots els possibles per vincular l'organització amb el feixisme internacional (Viñas, 2007, 586).

El POUM gràcies a aquest recel soviètic i a les seves actuacions en els Fets de Maig, serà utilitzat com a cap de turc igual que per la sortida de la crisi del desembre de 1936. Com hem relatat unes planes més amunt, el seu intent de dirigir la insurrecció i portar a la CNT a una revolta “a fons” que impliqués un canvi de forces governamentals serveix com a pretext per justificar tota l’actuació posterior i no fer recaure el pes als llibertaris que realment tenien la responsabilitat dels enfrontaments (Martín Ramos, 2007, 422). Viñas justifica aquesta actuació per la magnitud dels moviments, els cenetistes comptaven amb un gran suport, en canvi, el POUM era un grup més aviat “marginal” i la seva repressió era més factible (Viñas, 2007, 590).

Aquest argument serveix perquè, poc després, la maquinària comunista comenci a funcionar, mitjançant a Espanya el PCE i a Catalunya el PSUC. Pocs dies després, ja reclamen la prohibició de *La Batalla* i a continuació, passen a demanar directament la il·legalització del partit. Aquesta demanda se subjecta sobre una teoria orquestrada pel PCE en què l’organització feixista té relacions amb la Gestapo i la OVRA italiana, darrere de tot, movien els fils els serveis secrets soviètics, per descomptat.

La República engega l’ordre repressiu contra el partit el dia 28 de maig amb la il·legalització de “*La Batalla*”, el seu organisme de premsa. Al front, es procedeix a la dissolució de la 29a divisió, el batalló del POUM. El seu cap, Josep Rovira, és detingut i portat a la presó de València acusat de traïdor (Aisa, 2007, 269). Les acusacions que, segons Aisa, són orquestrades pels comunistes, no quallen i poc temps després, és posat en llibertat (Aisa, 2007, 270). La següent actuació data del dia 15 de juny, un mes i escaig després de la finalització de la insurrecció, aquell dia, s’il·legalitza el partit i es deté la cúpula de dirigents de l’organització, entre ells Andreu Nin (Martín Ramos, 2018, 204). Es van detenir en total més de quaranta membres de la direcció del POUM, l’operació es va fer conjuntament amb la NKVD (abans GRU) i una brigada especial vinguda des de Madrid (Aisa, 2007, 275).

7.2.1. L’assassinat d’Andreu Nin, breus notes sobre un assumpte obert

El següent punt a tractar, és el que el relat ha exaltat més pel que fa a les conseqüències de maig, que és l’assassinat d’Andreu Nin. La historiografia segueix discutint avui dia i el debat sobre la seva mort segueix sent una incògnita que sembla que no tindrà una resolució a curt termini. A la seva obra, Ángel Viñas ha dedicat un capítol, concretament el número 16, a tractar el debat existent sobre el seu assassinat; el lloc, la data i fins i tot les possibles teories que han anat sortint al llarg dels anys són analitzades per l’historiador madrileny. En aquest

treball, per l'extensió i la complexitat del debat, no podem dedicar-hi molt més espai, ja que, el tema en si, ens podria conduir pel camí de la realització d'un altre estat de la qüestió.²²

Pel que fa al tractament que li ha donat la historiografia, Ferran Aisa, a la seva obra el denomina com el símbol més gran de la intromissió comunista a Espanya juntament amb la desfeta de Largo Caballero al govern. Aisa determina que l'assassinat de Nin correspon a un dels més grans desitjos del mateix Stalin (Aisa, 2007, 279).

És més, la intromissió soviètica en l'assassinat de Nin és innegable també per Viñas i Martín Ramos. Viñas evidencia la col·laboració dels serveis de la NKVD per l'assassinat de Nin on el govern republicà ràpidament es posa a remolc i encobreix un fet del qual segurament no en coneixia pràcticament res, per tant, discuteix sobre l'afirmació que fos un dels episodis més foscos de la història republicana si el mateix govern tenia una desconexió absoluta (Viñas, 2007, 589).

El tractament de Martín Ramos a l'assassinat d'Andreu Nin no difereix de la postura de Viñas. Per ell, l'assassinat d'Andreu Nin és innegablement una conseqüència dels Fets de Maig, però li resta importància, dictamina que “*no ilumina ese período*” la importància rau en el triangle CNT-PSUC-ERC i les relacions entre aquests (Martín Ramos, 2008, 321). De fet, considera que l'assassinat de Nin és “beneficiós” per la resta de membres del POUM, ja que, les autoritats republicanes deixen de seguir un “camí extrem” sobre la persecució del partit, els processos es dilaten en el temps i, el judici no és urgent ni sumariíssim tal com hauria tocat en el cas de traïció que se'ls hi imputava (Martín Ramos, 2018, 204-205).

7.2.2 La CNT: al capdavant de la repressió?

Fins ara hem tractat només el procés del POUM, no obstant això, hem de tenir en compte que la CNT també patirà greus conseqüències a escala social durant els mesos posteriors a l'enfrontament de maig. Abans, però, cal ressenyar que, en aquest context repressiu, la primera obra que fa el govern republicà en el context de seguretat interior serà aprovar un ban per tal de desarmar la rereguarda, això volia dir desarmar les Patrulles de Control i de vigilància (Aisa, 2007, 261-262). Recordem que les Patrulles de Control segons el decret del dia 1 de març havien de quedar integrades dins el Cos Únic de Seguretat, però la realitat va ser que van seguir fora del control de la conselleria d'ordre públic d'Aiguader (Martín Ramos, 2012, 367). El decret d'entrega de les armes llargues torna a anar seguit de

²² Capítol a l'obra d'Ángel Viñas (2007) *Op cit.* Núm. 16 titulat “*El asesinato de Nin*”.

violència, la més clara s'esdevé a Puigcerdà el dia 10 de juny en un enfrontament entre la CNT i les forces de seguretat. Segons Godicheau, amb la dissolució definitiva de les Patrulles de Control se suprimeix l'últim rastre de poder revolucionari aconseguit el juliol de 1936. Aquest fet serveix perquè l'estat posi en marxa un nou aparell policíac i judicial (Godicheau, 2006, 64).

Si bé l'afirmació de l'eliminació del poder revolucionari sorgit del juliol és certa, aquesta ho és en àmbit català, encara faltava una última organització autònoma que és el *Consejo de Aragón*. Per Ángel Viñas calia mantenir, doncs, un nou ordre polític fort i unificat per lluitar contra l'enemic rebel que era dirigit pel general Franco (Viñas, 2007, 584). Davant les ofensives del front d'Aragó per distreure l'avenç dels rebels al nord, calia unificar l'acció. El dia 12 de juliol fou la data en què Azaña signa el decret de dissolució del *Consejo de Aragón* que immediatament absorbeix el govern republicà (Viñas, 2007, 585).

A la primera part d'aquest apartat hem tractat la qüestió del POUM, la seva repressió i com va afectar això als seus membres i la interpretació que ha donat la historiografia posterior, que, en la seva gran majoria, l'ha interpretat com una de les grans conseqüències producte dels Fets de Maig a la ciutat de Barcelona, derivant en l'assassinat de Nin com a fet més destacat. A partir d'aquí ens plantejem una qüestió, la CNT no va tenir cap mena de conseqüència social o es va quedar en una repressió en cercles polítics?

La qüestió sembla que ha estat resolta segons l'estudi de François Godicheau "*Los hechos de mayo de 1937 y los "presos antifascistas" Identificación de un fenómeno represivo*". Ell investiga aquesta qüestió repressiva que tendeix només a relatar les històries referents a la cúpula dirigent del POUM i a la seva militància. Amb la visita a arxius i documentació d'aquests que anomena "presos antifeixistes" a la presó Model de Barcelona, farà un triatge per saber quants són militants cenetistes. La gran quantitat de fonts disponibles li permeten fer una aproximació acurada, les xifres parlen per si soles, el 90% dels presos pertanyen a la CNT i només el 4% són del POUM, la resta corresponen a UGT o a comunistes (Godicheau, 2002, 44). La xifra que se'n desprèn és de 3734 presos antifeixistes en el total de Catalunya, això li permet afirmar que: "existeix un moviment de detencions relativament massiu des de la primavera de 1937 fins als primers mesos de 1938 i que afecta en una gran majoria a presos que tenen el carnet de la CNT". Amb aquest estudi, Godicheau demostra clarament la tendència repressiva a la qual està sotmesa la base militant cenetista durant els mesos posteriors al maig de 1937, tot i que la diferència de filiació és gran, no ho és en les proporcions que es desprenen en nombre de detinguts respecte al POUM.

Per què els reprimeixen? Godicheau també respon a aquesta pregunta i determina que la primera causa fa referència als cementiris clandestins (Godicheau, 2002, 57). La segona causa està lligada directament als Fets de Maig. Els càrrecs que se'ls hi imputaran són: Rebel·lió, auxili a la rebel·lió i adhesió a la rebel·lió (Godicheau, 2002, 59). Hi havia una categoria més global on també podien entrar diverses organitzacions obreres que feia referència als “papers clandestins” on se t'encausava per la divulgació de la propaganda del partit (Godicheau, 2002, 60). Aquest estudi ens permet establir una direcció clara de l'evolució de la justícia republicana i com aquesta és canviant a mesura que avancen els esdeveniments, és un estudi total i molt útil per canviar els estereotips sobre la repressió postmaig de 1937.

7.3 La policia i la justícia després de Maig, al costat de la guerra?

7.3.1 La policia i el SIM, quin paper hi juguen els russos?

Com hem anat repetint al llarg d'aquest discurs, una de les grans conseqüències que es desprenen dels Fets de Maig són en l'àmbit del govern autonòmic. La Generalitat arran de la seva mala gestió de les crisis perd el control de l'ordre públic i la defensa del territori en favor del govern central. Els resultats d'aquesta intervenció no es fan esperar i, segons Godicheau, aquest nou ordre antifeixista actua enfront del “bloc popular” a través de noves organitzacions militaritzades: En matèria judicial trobarem diferents tribunals, en l'àmbit policial imperarà el Servei d'Informació Militar (SIM) (Godicheau, 2006, 67). L'obra del SIM anava estretament lligada amb els nous tribunals creats i amb l'intent de vertebrar l'ordre a la rereguarda (Godicheau, 2006, 68).

Sobre aquesta nova organització s'ha instaurat un debat historiogràfic d'acord amb la infiltració comunista dins d'aquest nou servei d'espionatge.

Al seu llibre, Pelai Pagès, fa palesa l'eficàcia d'aquesta nova organització d'espionatge i contraespionatge que “ben aviat cauria sota les mans dels comunistes” i, amb el temps, acabaria generant conflictes entre la Generalitat i l'estat central (Pagès, 1997, 136). Ferran Aisa va molt més enllà, ell dictamina que aquesta nova policia està “ensinistrada pels agents de la NKVD, que no tenia res a envejar a la Gestapo” (Aisa, 2007, 305) Aisa ens esmenta que, al principi, la direcció la portaven republicans i socialistes per allunyar els anarquistes i els comunistes (Aisa, 2007, 306). Tot això es complica quan puja Gustavo Durán a la direcció

de l'organització i els comunistes comencen a dirigir el SIM utilitzant mètodes de tortura similars als de l'Alemanya nazi (Aisa, 2007, 308).

Martín Ramos difereix d'aquesta interpretació, ell dictamina que aquesta organització no té cap relació amb els comunistes, això ho justifica amb el fet que el director de l'organització sempre va ser socialista, tret del breu període de Gustavo Durán. Precisament aquesta posició socialista es justifica amb l'adherència del SIM al cop d'estat del Coronel Casado el març de 1939²³ (Martín Ramos, 2018, 223). Martín Ramos no qüestiona les actuacions virulentes del SIM envers els seus detinguts, la qüestió és que, més enllà de la Guerra Civil, aquesta era una pràctica que imperava a tot el territori Europeu (Martín Ramos, 2012, 224).

7.3.2 El POUM i la justícia després dels Fets de Maig, justícia de guerra?

En matèria de justícia, els canvis no van tardar gaire a fer-se notoris, en el seu article sobre *“El proceso del POUM: proceso ordinario de una justicia extraordinaria”* Godicheau ens comenta les modificacions judicials que es van dur a terme amb posterioritat a la crisi de maig, tot passant per l'evolució de la justícia i culminant amb els processos judicials de la cúpula dirigent del POUM i la seva sentència que, ahora, servirà per tancar aquest estudi.

Per començar, Godicheau determina que la creació del TEAT (Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció) és una conseqüència directa dels Fets de Maig (Godicheau, 2005, 845). Una conseqüència que es correspon a la presa del poder per part del govern estatal que, ahora, acaba esdevenint una “militarització de la justícia” (Godicheau, 2006, 66). La realitat és que el procés del POUM va ser un dels que lògicament es van intentar impulsar, però no va ser l'únic propòsit d'aquest tribunal. Més endavant, el TEAT també es va impulsar a Barcelona, però les discrepàncies amb el conseller de justícia Bosch Gimpera van suscitar a Negrín la creació del TEG (Tribunal Especial de Guàrdia) una justícia que el mateix Godicheau defineix com encara “més militaritzada”.

Així doncs, el TEAT s'encarregarà de la instrucció dels dirigents del POUM que comença l'octubre de 1938 en un context molt difícil, tant interior, amb la situació bèl·lica, com exterior, amb el reconeixement internacional de Franco (Godicheau, 2005, 847). Els comunistes van estar preparant el procés i van inculpar amb proves falses i amb tota mena de trampes al POUM sobre diferents qüestions. Per exemple, intentant-los lligar amb agents de

²³ A grans trets, el cop d'estat de Casado fou un moviment del militar republicà fet el dia 5 de març de 1939 sota el pretext de frenar l'avenç dels comunistes que pretenien accedir al poder republicà.

l'OVRA o la GESTAPO alemanya o nomenant la 29a divisió com a ajudants de Hitler, Franco i Mussolini.²⁴ (Godicheau, 2005, 862). Estava clar que entre els cercles polítics d'aquell moment, l'eliminació del POUM era una prioritat, no només pels comunistes sinó per ERC per tal d'acabar amb les esperances revolucionàries (Godicheau, 2005, 849).

El 29 d'octubre de 1938 es pronuncia la sentència davant un partit comunista que exigia la pena de mort a la cúpula del POUM. Godicheau comenta que, en aquest procés, la república es jugava l'aparell de justícia i estat (Godicheau, 2005, 865). Finalment, la sensatesa venç i es condemna els dirigents POUM només pel que era previsible que els condemnessin (rebel·lió), les seves penes de presó oscil·laven entre els 11 i els 15 anys (Martín Ramos, 2018, 205).

Per Godicheau, la condemna al POUM no era per ser antiestalinista, sinó per oposar-se a l'ordre republicà, era un judici polític emès per un tribunal polític que, tenint en compte les relacions de forces, que ja no eren les de 1937, no van permetre realitzar un "procés de Moscou" a Barcelona tal com molts historiadors com Ferran Aisa han afirmat (Godicheau, 2005, 869).

8. CONCLUSIONS

Els Fets de Maig de 1937 han suscitat l'interès de diferents historiadors que, al llarg de la seva trajectòria, s'han dedicat a estudiar-ne les causes i les conseqüències, així com, intentar plasmar la seva visió d'uns fets tan controvertits dins la conjuntura d'una guerra fratricida. Al llarg del nostre estat de la qüestió hem intentat explicar tot el rerefons que porta als Fets de Maig, així com, explicar-ne les conseqüències i extreure amb major o menor exactitud el debat que encara és latent avui en dia entre els acadèmics. No podem passar per alt, que en algunes qüestions entre tots els historiadors hi trobem una concòrdia encara que sigui en petits detalls.

Pel que fa al consens, en línies generals, el que succeeix a Catalunya i arreu d'Espanya després del cop d'estat de juliol és un canvi de paradigma, un canvi de model estatal, social i econòmic, tot i que els historiadors aprofundeixen d'una manera o una altra aquest relat de canvis a través de definir una conjectura revolucionària, el consens de canvi de model és clar i això justifica tots els canvis produïts durant els mesos següents.

²⁴ Com ja hem dit, la 29a divisió corresponia al batalló de milicians del POUM.

Un important consens també l'establim respecte a la política dels primers mesos de guerra de la Generalitat. Els primers mesos del conflicte a la rereguarda catalana van anar precedits d'inestabilitat i descontrol arreu del territori gràcies a les Patrulles de Control i l'establiment del CCMA que van resultar en fracàs. Poc després, el pacte unitari no va fer més que emplaçar i emmarcar els conflictes entre les faccions, els decrets de mobilització de lleves, la militarització de les milícies i la qüestió de l'ordre públic, com a gran pugna a la rereguarda, van acabar de posar tota la llenya al foc.

La Generalitat en totes les parts es presenta com a una institució que contínuament es posa a remolc de tots els problemes que van succeint, sense arribar a tenir mai el control total d'una situació que, si ja és complicada de per si, està immersa en una situació de guerra que no es presenta esperançadora.

Trobem també un important consens dels historiadors al voltant de la figura del POUM. Aquest acord anirà encaminat a través de dues premisses. La primera fa referència a l'establiment del partit marxista com a boc expiatori primer per la crisi de novembre-desembre de 1936 que troba la "solució" amb l'expulsió del POUM de la comitiva de govern i, després, tan bon punt s'acabin els Fets de Maig, també se situa al POUM com a culpable dels Fets i acaba sent la direcció del partit la que paga els plats trencats mentre els dirigents dels Comitès cenetistes en surten indemnes. Cal remarcar que només definim que paguen els plats trencats els dirigents perquè Godicheau ha demostrat que els afiliats cenetistes sí que seran fortament reprimits a través del seu estudi dels "presos antifeixistes".

La segona premissa d'acord sobre la figura del POUM rau en la fixació que té la Unió Soviètica sobre el partit d'Andreu Nin. Tots estableixen que l'odi i la repulsa que genera a les direccions russes és enorme, per això mateix tractaran de fer-lo desaparèixer del mapa, un dels moments clau d'aquesta fal·lera soviètica la veiem a l'assassinat d'Andreu Nin que, tot i els claroscurs de la història, els historiadors determinen que és obra expressa dels soviètics assentats dins els organismes de poder republicà. No obstant això, els relats dels historiadors no són iguals a l'hora d'interpretar la intervenció soviètica, alguns establiran molta més influència del paper soviètic dins les fronteres espanyoles, d'altres en determinaran molta menys.

Per últim, el consens també es fa latent en determinar que els Fets de Maig generaran unes conseqüències innegables a la rereguarda i a Catalunya, així com, faran de frontera per un canvi de forma de gestió de la guerra, es passarà a un escenari de gestió on el paper de l'estat és molt més marcat per tal d'intervenir en un escenari de guerra difícil.

Centrant-nos en les discrepàncies més destacades, en ressenyarem tres, el primer fa referència a la concepció del poder arran del cop d'estat i l'establiment d'aquests canvis polítics econòmics i socials que alguns com Ferran Aisa situen com un establiment revolucionari. Tornant a la concepció d'aquest nou poder s'estableixen unes discrepàncies entre les faccions, existint la tesi del doble poder defensada per Pagès i autors clàssics com Broué i Témine, per contra, historiadors com Guillamón, Viñas o Martín Ramos neguen rotundament la inexistència d'aquest doble poder i el defineixen com un poder dual o com una atomització del poder.

La segona i la més gran discrepància que comprenem dins les pàgines del nostre estudi la situarem en el debat originat entre els que defensen la tessitura de la lluita dels anarquistes i el POUM com a revolucionaris i defensors d'aquesta que sorgeix a partir del juliol del 1936 contra els comunistes i les forces republicanes que se situen en una tesi que anomenen més “contrarevolucionària” on defensen que, primer cal fer la guerra contra l'enemic i després ja se n'ocuparan de la revolució, cal ressenyar que des d'aquesta perspectiva, la intromissió soviètica hi juga un paper fonamental per tal d'acabar amb les esperances revolucionàries. L'altra gran tendència dels relats dels acadèmics defuig d'aquest debat revolució-contrarevolució i busca l'explicació des d'una perspectiva més interior, buscant la justificació a través de la política interior i els problemes derivats d'aquesta, alhora, defuig del factor extern soviètic. Si féssim un desglossament, en el primer posicionament hi podríem situar clarament a Aisa i Pagès, mentre que a l'altre en destacaríem les figures d'Ángel Viñas i José Luis Martín Ramos.

L'últim gran debat que es desprèn fa referència a la figura de Largo Caballero i la seva caiguda, els partidaris al debat revolució-contrarevolució ho situen com una conseqüència directa dels Fets de Maig i emplacen la seva caiguda a una intromissió directa de la Unió Soviètica. Per contra, els més estatistes defineixen la seva caiguda com a fruit de les crisis polítiques internes que s'arrosseguen des de feia temps en el si del govern republicà, negant així de forma rotunda la intromissió soviètica.

En conclusió, la realització de l'estat de la qüestió i el posterior debat historiogràfic existent en diferents termes ens han permès fer un recorregut i entendre clarament com s'arriba en aquell escenari violent dins la rereguarda catalana, així com, les conseqüències importants que es desprenen en molts àmbits i que acaben d'alguna manera condicionant el desenvolupament del conflicte amb els rebels. El debat historiogràfic ens ha permès veure les inquietuds i la falta d'acord existent encara avui en dia entre els acadèmics a l'hora d'explicar

uns fets que van tenir lloc fa gairebé 90 anys i que encara aixequen interès i debat entre els estudiosos per la seva naturalesa luctuosa i la poca transparència.

8.1 Epíleg: Alguna idea per a investigacions de recerca futures

En la realització d'aquest estat de la qüestió hem pogut veure alguns dels temes obscurs i poc tractats per la historiografia. Després de les lectures pertinents, es desprenen noves línies d'investigació per tal d'ampliar-ne el coneixement. Dins les planes del treball ja s'ha tractat d'una forma poc acurada el tema a causa de la poca dedicació historiogràfica de les obres seleccionades i l'espai limitat, però, així i tot, m'agradaria obtenir un coneixement més ampli del tema des d'una nova investigació. Al treball he esmentat que dins els estudis de Viñas i Martín Ramos es passa de puntetes sobre la qüestió que involucra els agents feixistes com a instigadors o esperonadors dels esdeveniments de maig a la ciutat de Barcelona. En el moment de publicació dels seus estudis (2007 i 2012) la implicació feixista en els Fets de Maig devia ser un tema poc tractat, actualment, ja comptem amb alguns treballs acadèmics que han abordat la temàtica, així i tot, podria ser interessant emplaçar un nou estudi sobre els Fets de Maig basat en aquesta premissa de quin paper hi van jugar els agents feixistes que eren patents dins la rereguarda republicana per tal d'ampliar el coneixement que en tenim actualment.

9. BIBLIOGRAFIA

- Aguilera, M. (2013). “Los hechos de mayo 1937: efectivos y bajas de cada bando”. *Hispania*, 73 (245) 789-816.
- Aisa, F. (2007). *Contrarevolució: Els Fets de Maig de 1937*. Edicions 1984.
- Ealham, C. (2007). “Una revolución a medias: los orígenes de los “hechos de mayo” y la crisis del anarquismo”. *Viento sur*, (93) 93-101.
- Gallego, F. (2007). *Barcelona, mayo de 1937*. Debate.
- Gallego, F. (2007). “Los orígenes de la crisis de Mayo de 1937”. *Historia social*, (59), 99-123.
- Godicheau, F. (2005). “El proceso del POUM: *proceso ordinario de una justicia extraordinaria*”. *Historia Contemporánea*, (29) 839-869.
- Godicheau, F. (2006). “La política de orden después de mayo de 1937 y la reconstrucción del Estado”. *Revista de occidente*, (302-303) 60-79.
- Godicheau, F. (2002). “Los hechos de mayo de 1937 y los “presos antifascistas”: *Identificación de un fenómeno represivo*”. *Historia social*, (43) 39-63.
- Guillamón, A. (2019). *Barcelona, Mayo de 1937*. Libros de Anarres.
- Guillamón, A. (2007). *Barricadas en Barcelona: La CNT de la victoria de Julio de 1936 a la necesaria derrota de Mayo de 1937*. Espartaco Internacional.
- Martín, J.L. (2008). “A vueltas con los sucesos de mayo de 1937 en Barcelona”. *Ayer*, (69) 303-321.
- Martín, J.L. (2010). *Els fets de maig*. El Viejo Topo.
- Martín, J.L. (2012). *La rereguarda en guerra: Catalunya, 1936-1937*. L’avenç.
- Martín, J.L. (2018). *Guerra y revolución en Cataluña 1936-1939*. Planeta.
- Martín, J.L.; Villarroja, J. (2012). “Diàlegs: Sobre la rereguarda en guerra a Catalunya, 1936-1937”. *Revista Catalana d’història*, (5) 131-142.

Pagès, P. (1997). *La Guerra civil espanyola a Catalunya (1936-1939)*. Els Llibres de la Frontera.

Pagès, P. (2007). “Estalinistas y alborotadores: *La campaña contra el POUM*”. *Viento sur*, (93) 51-56.

Pagès, P. (2021). *República i Guerra Civil a Catalunya: Dels fets d’octubre de 1934 a l’ocupació franquista i l’exili*. Laertes.

Solé, J.M.; Villarroya, J. (1982). “Les víctimes dels Fets de Maig”. *Recerques: història, economia, cultura*, (12) 197-209.

Solé, J.M.; Villarroya, J. (2005). *Breu història de la guerra civil a Catalunya*. Edicions 62.

Viñas, Á. (2007). *El escudo de la República: El oro de España, la apuesta soviética y los hechos de mayo de 1937*. Crítica.

10. ANNEXOS

10.1 Annex 1:

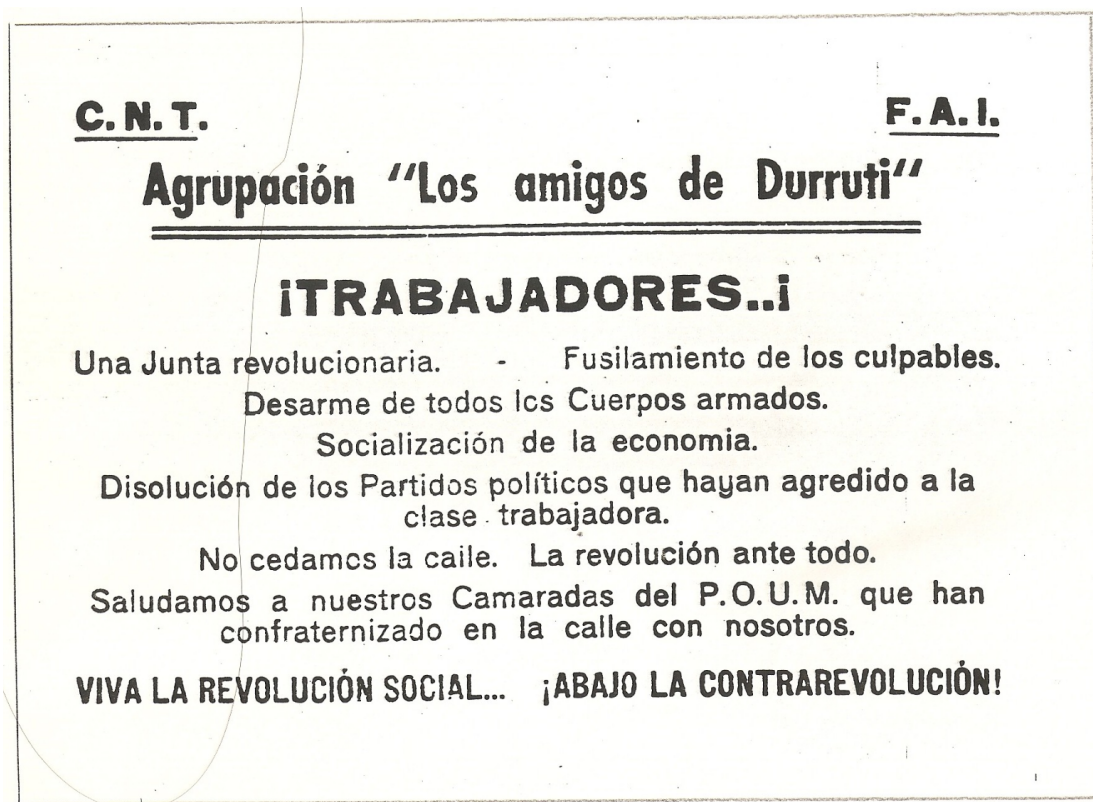
Imatge 1: Monument al·legòric al Primer de Maig. 1 de maig de 1937. Autoria: Brangulí (Fotògrafs). Fons ANC1-42 Brangulí (Fotògrafs). Arxiu Nacional de Catalunya.

10.2 Annex 2:

Imatge 2: L'edifici de la Telefónica en l'actualitat, aquí és on s'iniciaren els Fets de Maig.
Fotografia del propi autor.

10.3 Annex 3:

Imatge 3: Pamflet distribuït per l'associació Amics de Durruti entre les barricades a Barcelona durant els Fets de Maig. Font: Extret de la pàgina web de "La Base" ateneu cooperatiu del Poble Sec. [Consultat el dia: 28/05/24].
<http://labase.info/el-proces-revolucionari-a-barcelona/>